

Mooie woorden

De inschatting van schoolleiders in het voortgezet onderwijs over diversiteitbeleid en de aanpak van homonegativiteit anno 2009

Peter Dankmeijer, Pepijn Olders, Marinus Schouten

empowerment lifestyle services

Colofon

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK DEN HAAG

Dankmeijer, Peter; Olders, Pepijn; Schouten, Marinus

Mooie woorden. De inschatting van schoolleiders in het voortgezet onderwijs over diversiteitbeleid en de aanpak van homonegativiteit anno 2009 / Dankmeijer, Peter; Olders, Pepijn; Schouten, Marinus - Amsterdam: Empowerment Lifestyle Services

Illustratie: Willem Poelstra

NUGI 135/665

Trefw.: homoseksualiteit ; omgangsvormen ; voorlichting ; onderwijs ; schoolbeleid

Eerste druk, juni 2009

Deze publicatie kwam tot stand dankzij een financiële bijdrage van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en dankzij de samenwerking in de landelijke Hetero-Homo Onderwijsalliantie bestaande uit AOb (Algemene Onderwijsbond), CNV Onderwijs (Christelijk Nationaal Vakverbond), het landelijk platform openbaar onderwijs CBOO (Centraal Bureau Openbaar Onderwijs), Empowerment (kenniscentrum seksuele diversiteit in het onderwijs) en COC Nederland.

Verkoopprijs: gratis te downloaden van www.vrolijkescholen.nl en www.empower-ls.com.

Empowerment Lifestyle Services

Vinkenstraat 116-a

1013 JV Amsterdam

☎ (020) 428 8073 / 06 53 862 958

✉ info@empower-ls.com

🌐 www.empower-ls.com

Inhoudsopgave

Colofon	2
Inhoudsopgave	3
Samenvatting	4
Context en doel van het onderzoek	6
Terminologie	10
Onderzoeksopzet	12
Werving	15
Respons	18
Resultaten	22
Resultaten per vraag	22
Hoe betrouwbaar zijn deze antwoorden nu?	35
Verschillen christelijke scholen van openbare scholen?	39
Verschillen vmbo en havo/vwo in hun visie of aanpak?	41
Is er verschil in behoeften tussen scholen?	41
Zijn er verschillen tussen koplopergemeenten en andere?	42
Zijn er verschillen in behoeften tussen koplopergemeenten?	48
Beschouwing en conclusies	51
Aanbevelingen	58
Literatuur	59
Bijlage 1: brief aan scholen	61
Bijlage 2: Landelijke enquête onder directies VO-scholen	64
Bijlage 3: Tabellen vergelijking draagvlak/openlijkheid van docenten en leerlingen	74

Samenvatting

Locatiedirecteuren en zorgcoördinatoren over schoolbeleid

In het voorjaar van 2009 deed Empowerment, kenniscentrum seksuele diversiteit in het onderwijs, in het kader van een driejarig project (2009-2011) van de landelijke Hetero-Homo Onderwijsalliantie, onderzoek naar de stand van zaken in scholen voor voortgezet onderwijs rond aandacht voor homo-emancipatie. Er is met name gevraagd naar tien punten waaruit blijkt of scholen specifiek aandacht hebben voor homo-emancipatie. Het onderzoek richtte zich op locatiedirecteuren en zorgcoördinatoren. Van de 2051 benaderde schoollocaties werden er 441 (20%) bereikt. Er is extra geworven in de achttien koplopergemeenten (die extra geld hebben gekregen voor homobeleid) om de scholen aldaar te kunnen vergelijken met scholen in andere gemeenten. In elke koplopergemeente lag het aantal bereikte scholen boven de 50%.

Een visie, maar weinig maatregelen

De hoofdconclusie is dat een grote meerderheid van de scholen voor voortgezet onderwijs in Nederland zegt homodiscriminatie te willen tegengaan en daarop een visie te hebben. Tegelijkertijd geven de meeste scholen aan dat zij daaraan in veel mindere mate expliciete uitvoering geven. Veel scholen zeggen wel op te treden tegen discriminatie (disciplinaire aanpak), maar van het verkleinen van de sociale afstand naar homoseksuelen (preventieve aanpak) is veel minder sprake. Schoolleiders gaan er vaak vanuit dat positieve aandacht voor homoseksualiteit door het personeel 'vanzelf' gaat omdat het door hen gezien wordt als integraal onderdeel van algemeen veiligheidsbeleid.

Daarnaast blijkt dat de scholen in koplopergemeenten vaker zeggen een visie te hebben, zich meer bewust lijken te zijn van het feit dat homoseksuelen leerlingen gepest worden en ook meer zeggen op te treden tegen discriminatie. Op praktische maatregelen scoren zij echter niet hoger dan scholen in andere gemeenten.

Weinig zicht op de werkvloer

Uit recent onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs bleek reeds dat schoolleiders een nogal rooskleurig beeld hebben van de situatie op hun school. Als men docenten dezelfde vragen stelt, antwoorden die aanzienlijk pessimistischer. Leerlingen schatten de situatie op school nog negatiever in (Inspectie van het Onderwijs, 2009b). We moeten de spreekwoordelijke 'mooie woorden' van schoolleiders uit dit onderzoek daarom met enige voorzichtigheid hanteren, maar onze analyses wijzen erop dat schoolleiders niet zozeer sociaal wenselijk antwoorden, maar waarschijnlijk te weinig zicht hebben op de werkvloer

en daardoor de implementatie van antidiscriminatiebeleid overschatten. Dit geldt in ieder geval voor homospecifieke discriminatie en uitsluiting. Dat blijkt onder andere uit het grote aantal schoolleiders die zegt dat ze geen zicht hebben op het draagvlak op school voor homobeleid of op hoeveel leerlingen er openlijk zijn.

Aanbevelingen

Gezien het voorgaande, komt Empowerment tot de volgende aanbevelingen:

1. Schoolleiders hebben mooie woorden over hun visie en voornemens. Maar de werkprijktijkt valt nog tegen. Scholen moeten actief worden aangesproken op het praktisch uitvoeren van de voornemens.
2. De praktische uitvoering van maatregelen rond homodiscriminatie vereist draagvlak onder personeel en leerlingen. Daarvoor moeten scholen en schoolondersteuners meer aandacht hebben.
3. Schoolleiders denken doorgaans dat een homovriendelijke sfeer een vanzelfsprekend onderdeel is van een algemeen veiligheidbeleid. Dit is een misverstand; 'homobeleid' komt niet 'automatisch' tot zijn recht zonder specifieke aandacht. Om na te gaan wat voor specifieke aandacht helpt, moet nader onderzocht worden welke interventies en combinatie van interventies echt werken.
4. Het ontbreekt locatiedirecteuren aan inzicht, inschattingsvermogen en instrumenten om tot actie te komen. Locatiedirecteuren, zorgcoördinatoren en veiligheidscöördinatoren moeten worden voorgelicht en begeleid om handen en voeten te geven aan hun aanpak.

Context en doel van het onderzoek

Dit rapport is het verslag van een peiling onder schoolleiders in het voortgezet onderwijs over de vraag of zij diversiteitsbeleid hebben opgesteld en hoe zij de aanpak van homonegativiteit vormgeven.

De context: de strategie van de landelijke Hetero-Homo Onderwijsalliantie

Het onderzoek werd uitgevoerd door Empowerment, kenniscentrum seksuele diversiteit in het onderwijs, in het kader van een driejarig project (2009-2011) van de landelijke Hetero-Homo Onderwijsalliantie. Dit project beoogt om landelijke onderwijsorganisaties en grote schoolbesturen te stimuleren homonegativiteit tegen te gaan en hen op maat te ondersteunen bij het handen en voeten geven aan hun voornemens.

In het alliantieproject richten de deelnemende organisaties AOb (Algemene Onderwijsbond), CNV Onderwijs (Christelijk Nationaal Vakverbond), het landelijk platform openbaar onderwijs CBOO (Centraal Bureau Openbaar Onderwijs), Empowerment (kenniscentrum seksuele diversiteit in het onderwijs) en COC Nederland zich zowel op landelijke als op lokale organisaties. Er zijn circa 70 landelijke besturenkoepels, netwerk- en vakorganisaties en ondersteuningsorganisaties die elk via een bestuurlijke, vakinhoudelijke of belangenbehartigende invalshoek invloed uitoefenen op de wijze waarop scholen hun veiligheidsbeleid en burgerschapsvorming invullen.

Daarnaast zijn er op lokaal niveau gemeenten die direct of indirect scholen aansturen of stimuleren, grote schoolbesturen met soms tientallen schoolvestigingen en lokale schoolbegeleidings- en belangenorganisaties. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, dat onder meer het emancipatiebeleid beheert, heeft met achttien zogenoemde koplopergemeenten (Amersfoort, Amsterdam, Arnhem, Den Haag, Deventer, Dordrecht, Enschede, Groningen, Heerlen, Leeuwarden, Leiden, Lelystad, Maastricht, Nijmegen, Rotterdam, Tilburg, Utrecht en Zwolle) een contract gesloten om meer gericht en duurzaam vorm te geven aan homo-emancipatie. Eén van de drie centrale actiepunten is 'jongeren en onderwijs'. Met name de koplopergemeenten hebben daardoor de opdracht om in de komende jaren krachtiger vorm te geven aan homo-emancipatie in scholen.

Ondersteuning van visie en regie

Een zwak punt in het uitgezette beleid is dat het vooral bestaat uit een (kleine) financiële impuls. De middelen voor koplopergemeenten zijn niet geormerkt voor specifieke thema's of resultaten. Ook de verdere aanbesteding van activiteiten door de gemeenten aan lokale organisaties vindt in veel gevallen zonder veel visie of sturing plaats. Met name in de acties

naar het onderwijs brengt dit risico's met zich mee. Scholen zijn immers autonoom in hun beleid. Alleen door overtuiging kan men hen motiveren om een 'roze draad' aan te brengen in de eigen aanpak. Als gemeenten of belangenorganisaties enig effect willen sorteren op de werkvloer en in de klas, zijn een sterke visie en regie nodig.

Uit onderzoek naar effectief schoolbeleid rond homo-emancipatie blijkt dat het noodzakelijk is dat een school een eigen visie ontwikkelt, een draagvlak in het docententeam creëert en vervolgens door concrete acties een roze draad aanbrengt in de reguliere activiteiten rond regelgeving, omgangsvormen, in de lessen en in de leerlingenzorg van zowel seksueel diverse als homofobe leerlingen. Dit is een meerjarig proces, dat door externe adviseurs gestimuleerd en ondersteund kan worden. Incidentele (extern aangeboden) voorlichtingsactiviteiten of docentencursussen hebben geen duurzaam effect (Schouten & Dankmeijer, 2008).

Voor effectief gemeentelijk beleid (of dat van grote schoolbesturen) betekent dit dat de meerjarige aanstelling van een of meerdere schooladviseurs een belangrijk actiepunt is (Dankmeijer, 2005; Empowerment, 2008). Het is echter de vraag of de beschikbare middelen in deze richting zullen worden ingezet. In veel gemeenten zijn de middelen zo gering, dat er van professionele schoolbegeleiding nauwelijks sprake kan zijn. Daarbij blijkt dat noch professionele, noch vrijwilligersorganisaties voldoende op de hoogte zijn van de *good practices* rond schoolcultuurverandering die in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen in de afgelopen vijf jaar zijn ontwikkeld (De Graaf et al, 2003; Gekeler, 2005; Dankmeijer, 2005; Prior, 2005, Bakker & Vanwesenbeeck, 2005; Kuyper & Vanwesenbeeck, 2007).

De Onderwijsalliantie zet zich daarom in om landelijke, maar vooral ook lokale organisaties voor te lichten en te helpen focussen op hoe zij met geringe middelen toch effect kunnen bereiken. Dit onderzoek is daarin een belangrijk instrument.

Criteria voor effectief schoolbeleid

Eind 2008 ontwikkelde de Onderwijsalliantie op basis van de hierboven genoemde onderzoeken en *good practices* naar wat werkt om scholen 'homovriendelijk' te maken een tiental criteria waaraan een schoolbeleid zou moeten voldoen. Deze criteria zijn:

1. De school heeft een door het personeel uitgedragen visie over diversiteit en discriminatie.
2. De school heeft een door het personeel gedragen visie over hoe negatief gedrag naar homo's, lesbiennes, biseksuelen en transgenders op school voorkomen of aangepakt zal worden.
3. De school geeft voorlichting over gelijke behandeling van mannen en vrouwen en nuanceert stereotiepe man/vrouw-rollen.

4. De school geeft voorlichting over discriminatie rond seksuele diversiteit. Deze voorlichting is gericht op het voorkomen van negatief gedrag naar homo's, lesbiennes, biseksuelen en transgenders.
5. Het personeel treedt corrigerend op als iemand een negatieve opmerking maakt over homo's, lesbiennes, biseksuelen of transgenders. De school heeft duidelijke afspraken over negatief gedrag rond homoseksualiteit.
6. De school laat aan leerlingen die discrimineren duidelijk merken dat homovijandig gedrag onacceptabel is.
7. De school heeft vertrouwenspersonen of andere functionarissen op school die aanspreekbaar zijn op knelpunten bij leerlingen en docenten rond homoseksualiteit.
8. De school werkt aan een kwaliteitsbeleid, waarin draagvlak wordt gecreëerd voor een geïntegreerde aanpak van negatief gedrag rond homoseksualiteit binnen de brede aanpak van veiligheid, pro sociaal gedrag en non-discriminatie.
9. Als een homo- of lesbische leerling of personeelslid er op school voor uit wil komen, krijgt zij/hij daarvoor steun van het personeel.
10. Als een homo- of lesbische leerling of personeelslid komt met voorstellen ter verbetering van de situatie, neemt de directie die serieus in overweging.

Verder suggereert de Onderwijsalliantie om de doelen van schoolprojecten veel specifieker te formuleren dan nu vaak het geval is. Het is wenselijk dat over drie jaar:

1. een groter percentage van het onderwijspersoneel het belangrijk vindt om aandacht te besteden aan seksuele diversiteit;
2. het percentage van het onderwijspersoneel (vakdocenten, veiligheids- en zorgcoördinatoren, leerlingenbegeleiders) dat actief is om homonegatief gedrag tegen te gaan, is toegenomen;
3. de attitudes van leerlingen ten aanzien van homoseksualiteit significant zijn verbeterd;
4. de sociale afstand van heteroleerlingen naar seksueel diverse leerlingen is afgenomen;
5. de sociale steun van heteroleerlingen voor seksueel diverse leerlingen is toegenomen.

Het komen tot effectief schoolbeleid op dit terrein is een proces. In slechts één gemeente in Nederland, in Nijmegen, wordt al gedurende langere tijd systematisch ingezet op het verbeteren van het schoolklimaat, mét een monitoring van de effecten. Daar is gebleken dat na circa zeven jaar begeleiding en een stimulerend aanbod van interactief theater en voorlichting, de attitude van leerlingen op begeleide scholen significant was verbeterd. Deze good practice vindt steeds meer navolging, onder meer in Amsterdam en wellicht ook in de andere grote steden. De Onderwijsalliantie hoopt dat tijdens de driejarige opdracht van de Onderwijsalliantie en de koplopergemeenten de voorwaarden kunnen worden gecreëerd om in een volgende kabinetsperiode tot resultaten te komen die op leerlingenniveau meetbaar zijn. De belangrijkste voorwaarde daarvoor is dat schoolleiders

erkennen dat én herkennen hoe de door de Alliantie geïnventariseerde tien punten op hún school kunnen worden ingevoerd.

Doelen van het onderzoek

Het hier gerapporteerde onderzoek heeft in dit kader drie doelen.

1. *Voorlichting:* aan scholen; door middel van het invullen van de vragenlijst, waarin onder meer de stand van zaken op de tien criteria wordt bevraagd, worden schoolleiders zich bewust van relevante aandachtspunten.
2. *Diagnose:* de gegevens per school worden ondergebracht in een internetdatabase, die vanaf september 2009 door lokale schoolbegeleiders kan worden gebruikt ter voorbereiding van hun eerste gesprekken met scholen, en die hen vervolgens ondersteunt in het monitoren van de beleidsvoortgang op de begeleide scholen.
3. *Effectmeting:* in 2011 herhaalt de Onderwijsalliantie het onderzoek en bekijkt wat de effecten van het landelijke en lokale beleid zijn geweest.

Terminologie

Discriminatie

Als we in dit onderzoek spreken over discriminatie, doelen we niet alleen op formele juridische discriminatie in de zin van de Algemene Wet Gelijke Behandeling (bijvoorbeeld ontslag, weigeren van diensten of goederen, belediging), maar ook op alle andere vormen van systematische sociale uitsluiting (bijvoorbeeld negeren, roddelen, vervelende grappen maken, niet samen huiswerk willen maken, geen vrienden willen zijn, niet samen in de kantine gezien willen worden, niet geïnteresseerd zijn in bijvoorbeeld vakantie-ervaringen).

Homobeleid

Scholen hebben over het algemeen een hekel aan het woord beleid, dat door hen wordt geassocieerd met landelijk opgelegde verplichtingen. Men spreekt liever over een 'aanpak'. Wie spreekt over 'homobeleid' kan op scholen bij wijze van spreken een allergische reactie veroorzaken, omdat in de ogen van schoolleiders aandacht voor homo-emancipatie een (zeer klein) onderdeel zou moeten zijn van een bredere aanpak van burgerschap en omgangsvormen. Empowerment is het eens met de opvatting dat aandacht voor homo-emancipatie een 'roze draad' moet zijn van een bredere aanpak (hoe 'klein' dit zou moeten zijn, hangt daarbij af van hoe homovriendelijk de sfeer al is). Als we in dit rapport over 'homobeleid' spreken, bedoelen we daarmee een samenhangend pakket van een visie en bijpassende maatregelen waarmee de school een homovriendelijke sfeer probeert te bevorderen en waarin aangegeven is hoe acties inhaken op de bredere aanpak van burgerschap, omgangsvormen en veiligheid.

Homo's, lesbiennes of biseksuelen

In dit rapport wordt gesproken over homo's, lesbiennes of biseksuelen, omdat we ons hebben gefocust op discriminatie en uitsluiting van seksuele voorkeur en minder op gender.

Homovriendelijke sfeer

Met een homovriendelijke sfeer doelen we op een schoolklimaat waarin homo's, lesbiennes, biseksuelen of transgenders niet worden gediscrimineerd, gepest of sociaal uitgesloten worden. In zo'n klimaat krijgen zij actief steun als er incidenteel discriminatie, pesten of uitsluiting plaatsvindt. Zo'n sfeer kan alleen ontstaan als homoseksueel, lesbisch,

biseksueel of transgender zijn - net als heteroseksuele ervaringen - normale en regelmatig voorkomende onderwerpen van gesprek zijn, en er in het algemeen een open sfeer heerst waarin iedereen vindt dat discriminatie moet worden tegengegaan.

Seksuele diversiteit

Het hele spectrum van verschijningsvormen van gender en seksuele voorkeur: homoseksualiteit, biseksualiteit, heteroseksualiteit, transseksualiteit. In de vragenlijst en dit rapport gebruiken we deze correcte term weinig, omdat hij bij het grote publiek nauwelijks bekend is en bij schoolleiders mogelijk de onwenselijke indruk oplevert dat het onderzoek betrekking heeft op 'seks' en privé-zaken.

Transgenders

Mensen die een onduidelijke sekse hebben of zich niet kunnen of willen identificeren met hun bij de geboorte toegeschreven geslacht. We gebruiken 'transgender' als paraplu-begrip voor interseksuelen, transseksuelen en travestieten. In dit onderzoek hebben we gezien het beperkte aantal vragen in de enquête en de ingeschatte kennis van de schoolleiders ervoor gekozen niet specifiek te vragen naar de situatie of maatregelen rond transgender leerlingen of personeel. Dit is wel een aandachtspunt in de schoolbegeleiding, waarvoor de met dit onderzoek gecreëerde database mede dient.

Onderzoeksopzet

De doelgroep

Veel scholen voor voortgezet onderwijs zijn tegenwoordig onderdeel van een koepel met een centrale staf en bestuur. Het veiligheidsbeleid en burgerschapvorming (de twee contexten waarin homo-emancipatie doorgaans het best een structurele plaats kan krijgen) zijn echter grotendeels het beslissingsdomein van een schoollocatie. Daarom is er in dit onderzoek voor gekozen om locatiedirecteuren te bevragen op hun inschatting.

De opzet van het onderzoek was om een landelijk representatief beeld te krijgen. Daartoe werd gestreefd naar een respons van circa 30% (700 scholen).

Daarnaast is het de bedoeling:

1. om de koplopergemeenten te ondersteunen bij het gericht benaderen van scholen;
2. om in 2011 te meten of er verschillen optreden tussen de scholen in koplopergemeenten en andere gemeenten, en tussen koplopergemeenten onderling.

Om dit te bereiken, was er voldoende respons nodig uit de koplopergemeenten. Daartoe werd de database opgesplitst in negentien delen: scholen uit elk van de achttien koplopergemeenten (circa 720 scholen) en één controlegroep van de andere scholen buiten deze gemeenten. Het *target* was om in elk van de koplopergemeenten een zo hoog mogelijk percentage scholen te bereiken, en om in de controlegroep minimaal 100 scholen te bereiken.

De verwachting was dat circa 5% van de scholen de enquête uit zichzelf zou invullen. Dit betekende dat er circa 600 scholen zouden moeten worden nagebeld.

De vragenlijst

Om zicht te krijgen op welke zinvolle maatregelen scholen nemen om meer homovriendelijk te zijn, was het nodig om een 'standaard' vast te stellen van de meest effectieve maatregelen. Hieraan is in het najaar van 2008 door de Hetero-Homo Onderwijsalliantie gewerkt. Op basis van onderzoek en van reeds door de Onderwijsinspectie gestelde eisen, kwam Empowerment tot een conceptlijst van criteria en vragen. Deze is voorgelegd aan diverse onderzoekers, aan schoolbegeleiders met ervaring met het begeleiden van scholen op homo-emancipatie en aan de Onderwijsinspectie. Op basis van de verkregen commentaren is een semidefinitieve lijst vastgesteld, die daarna nog een keer is ingekort om het risico van uitval door overvragen te beperken.

Deze beperking heeft tot gevolg gehad dat we hebben afgezien van 'correct' taalgebruik zoals het spreken over 'seksuele diversiteit'. Gevreesd werd dat schoolleiders deze term niet goed kennen en dat daardoor misverstanden zouden kunnen ontstaan. In de vragenlijst wordt nu vooral gebruik gemaakt van de meer bekende woorden 'homoseksualiteit' en 'homo's, lesbiennes of biseksuelen'. Er is afgezien van het invoegen van 'transgenders' omdat bij veel vragen het antwoord in het geval van transgenders anders kan zijn dan voor homo's, lesbiennes of biseksuelen. Er is overwogen om één specifieke vraag over transgenders te stellen, maar ook daar is uiteindelijk van afgezien omdat een enkele vraag te algemeen zou zijn en daardoor te gevoelig voor sociaal wenselijke antwoorden.

Het voorkomen van sociaal wenselijke antwoorden was een belangrijke overweging bij het ontwikkelen van de vragenlijst. Uit onderzoek is bekend dat schoolleiders de schoolsituatie vaak erg positief inschatten, wat mogelijk wijst op sociaal wenselijke antwoorden (Inspectie van het Onderwijs, 2009b). Dit is geprobeerd te ondervangen door de vragen zo specifiek mogelijk te maken en te vragen naar gedrag in de school. Omdat er echter naar 'beleid' wordt gevraagd waarvoor per school ruimte bestaat voor een eigen invulling, konden we daarin niet heel precies worden.

De definitieve enquête bestond uit 24 vragen en was in circa zeven minuten in te vullen (zie bijlage). De eerste zeven vragen hadden betrekking op feitelijke gegevens over de school en de respondent, zoals naam, adres, denominatie, schooltypen en omvang. Vraag 8 tot en met 18 gingen in op de tien criteria voor effectief schoolbeleid. Vraag 19 ging over mogelijke behoeften aan steun. Vragen 20 tot en met 23 gingen over de reeds waargenomen effecten van homovriendelijk beleid, met name de mate van draagvlak en de openheid van leerlingen en docenten. Bij vraag 24 kregen respondenten de gelegenheid commentaar te leveren of vragen te stellen. De volledige vragenlijst is opgenomen als bijlage 2.

Elke vraag bestond uit een keuze op een vijfpuntsschaal, doorgaans: zeer zeker, zeker, tamelijk, enigszins, niet, ik weet het niet. Bij elke vraag was een opmerkingenvak opgenomen voor een eventuele toelichting.

Opzet van de analyse

Het eerste doel van de analyse is om een stand van zaken te geven en na te gaan of er trends zichtbaar zijn die aanleiding geven voor een toespitsing van de ondersteuning van scholen.

Een tweede doel is om na te gaan of er verschillen optreden tussen de scholen in koplopergemeenten versus andere gemeenten, en tussen koplopergemeenten onderling. In 2011 wordt hiernaar opnieuw gekeken. Met behulp van een inhoudelijke analyse van de activiteiten per gemeente en op landelijk niveau kan dan wellicht een inschatting worden gemaakt van het bereikte effect van diverse maatregelen.

Als analyse zijn eerst rechte tellingen gedaan. Vervolgens is via een aantal cross checks nagegaan hoe groot de interne betrouwbaarheid van de beantwoording van de vragen is. Dit geeft enige indicatie in hoeverre respondenten sociaal wenselijk hebben geantwoord.

Vervolgens is een aantal voor het landelijke en lokale beleid relevante vragen geformuleerd en onderzocht door antwoorden op diverse vragen met elkaar te vergelijken.

Ten slotte hebben we de gevonden cijfers vergeleken met cijfers uit eerder onderzoek om na te kunnen gaan hoe de inschatting van schoolleiders zich verhoudt tot de werkelijke situatie op scholen.

Werving

Selectie van de scholen

In principe richt het onderzoek zich op schoollocaties voor voortgezet onderwijs. Er is voor gekozen geen basisscholen, ROC's of beroepsopleidingen op te nemen. Het budget en de mogelijkheden voor systematische interventies in de komende jaren maakte deze beperking noodzakelijk.

Het databestand van scholen werd als volgt opgebouwd. Als basis werd gebruikt gemaakt van een adressenbestand met scholen voor voortgezet onderwijs, dat in 2005 ter beschikking was gesteld door het Algemeen Pedagogisch Studiecentrum. Dit bestand bestond uit circa 2200 adressen.

Omdat dit bestand geen telefoonnummers bevatte, is een selectie op 'voortgezet onderwijs', 'praktijkonderwijs' en 'speciaal onderwijs' gemaakt uit de Telefoongids Professioneel (netwerkversie 2/4). Deze selectie is samengevoegd met het oorspronkelijke bestand. Dit leidde tot een circa 2400 schoollocaties. In de loop van het onderzoek bleek dat het bestand nog steeds ROC's, basisscholen en scholen voor speciaal basisonderwijs bevatte. Deze zijn lopende het onderzoek uit het bestand verwijderd. Bij het nabellen in diverse regio's bleek ook dat er nog scholen in het bestand ontbraken. Uiteindelijk bestaat het gebruikte bestand uit 2051 schoollocaties.

Mailing

De enquête werd ter beschikking gesteld als online vragenlijst. De scholen kregen op 18 maart 2009 een brief (zie bijlage 1) waarin hen werd gevraagd om deelname aan het onderzoek. De brief was niet op naam gesteld omdat we niet beschikten over een bestand van contactpersonen op naam. In de brief werd de respondent gevraagd om de vragenlijst op www.vrolijkescholen.nl op te vragen via het menu 'schoolenquête'. Met een voor de school specifieke code kon de respondent inloggen en de enquête invullen. Na afsluiting van de enquête kreeg de respondent een overzicht van websites waar men eventueel meer informatie kan krijgen over homo-emancipatie. Elke deelnemende school kan op elk moment de gegevens van haar eigen school aanpassen aan de actuele situatie. Wijzigingen en data van wijziging worden door de website bijgehouden.

Nabellen

Het Empowermentteam ontwikkelde een belinstructie voor telefonische enquêteurs. Deze is tijdens het bellen met scholen nog een keer aangescherpt op basis van praktische ervaringen.

De verwachting was dat circa 5% van de benaderde scholen uit zichzelf de enquête zou invullen en dat de respons via nabellen moest worden opgehoogd naar minimaal 30%. Via Randstad Uitzendbureau werden twee ervaren enquêteurs met een academisch niveau geworven en aangesteld. Aan de enquêteurs werd als aanvullende eis gesteld dat zij positief stonden ten opzichte van homo-emancipatie in scholen en konden omgaan met taboes en weerstand in de contacten met scholen.

Tijdens het onderzoek bleek dat veel locatiedirecteuren erg moeilijk bereikbaar waren, tijdgebrek hadden en vaak ook weinig zicht hadden wat zich op de werkvloer en in lessen afspeelt. Vaak is veiligheidsbeleid gedelegeerd naar een zorgcoördinator of veiligheidscoördinator en vroeg de vertegenwoordiger van de school of de enquêteurs wilden worden doorverbonden met deze contactpersoon. Na overleg besloot Empowerment hierop in te gaan, om twee redenen:

1. de respons dreigde te laag te worden;
2. veel directeuren konden geen antwoorden op de gestelde vragen geven.

In de praktijk bleek dat zorgcoördinatoren en/of veiligheidscoördinatoren veel meer zicht hadden op de schoolpraktijk dan de directeur en enthousiaster waren over deelname aan dit onderzoek. In de vragenlijst was helaas geen vraag opgenomen over de functie van de respondent. Daarom kunnen we achteraf niet statistisch vaststellen of de inschatting van zorgcoördinatoren en of veiligheidscoördinatoren afwijkt van die van locatiedirecteuren.

Tijdens het bellen kregen de enquêteurs zowel veel positieve als negatieve reacties. Een aantal directeuren snapte niet wat de noodzaak van het onderzoek was en enkele weigeringen waren ronduit grof. In de grote steden en met name in Amsterdam was er duidelijk een onderzoeksmoeheid en irritaties daarover. Dit is niet verbazingwekkend; in Amsterdam zijn er in 2008-2009 tenminste drie onderzoeken naar homodiscriminatie in scholen gedaan.

Toch kwamen er ook relatief veel positieve reacties. Dit waren vooral zorgcoördinatoren, maar ook locatiedirecteuren (buiten de Randstad), die het soms heel prettig vonden de gelegenheid te krijgen om hun zorgen te bespreken over het schoolveiligheidsbeleid. In enkele gevallen liepen de gesprekken zodanig uit dat de enquêteurs enige moeite hadden om het gesprek binnen een redelijke tijd te beëindigen.

De twee enquêteurs hebben van 30 maart tot 15 mei 2009 bijna fulltime gebeld met scholen. Op dat moment was 20% van de scholen bereikt. Scholen gingen dicht voor

vakantie en aansluitend werden de eindexamens afgenomen, waardoor de bereikbaarheid aanzienlijk kleiner werd. Bovendien was het budget voor de werving inmiddels overschreden. Daarom werd besloten de werving op dat moment af te ronden.

Respons

In totaal hebben 450 scholen deelgenomen aan het onderzoek. Daarvan bleken er 9 bij nader inzien geen voortgezet onderwijs te geven; deze scholen zijn daarom niet in de analyses meegenomen. Het overblijvende bestand van 441 scholen vormt 20% van het totale aantal (2051) benaderde schoollocaties. Gezien het *target* van 30% is de respons tegengevallen. Desondanks is het bereikte aantal scholen ruim voldoende om een valide meting uit te voeren.

Representativiteit

De resultaten zijn over het geheel genomen representatief voor het voortgezet onderwijs in Nederland. De resultaten zijn representatief naar schoolsoort, denominatie en verdeling per provincie. De gegevens waaraan de representativiteit is gemeten zijn gebaseerd op tellingen van het CBS (CBS Statline, 2009) en kunnen vastgesteld worden met een 95% zekerheid.

Tabel 1: Verschillen tussen landelijke cijfers en steekproef, naar schoolsoort

Schoolsoort	LWO	VMBO	HAVO	VWO	Praktijk
Aantal leerlingen, landelijk	85,8	159,1	145,6	161,4	27,3
Aantal scholen, steekproef	94	290	182	256	41
$\alpha(0.01)$, F-toets	0,278				
$\alpha(0.01)$, T-toets	0,322				

Bron: SBO (2009)¹; eigen onderzoek

¹ SBO (2009): Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt, Statistieken Arbeidsmarkt Onderwijssectoren (STAMOS). Beschikbaar op www.stamos.nl/index.bms [12 juni 2009]

Tabel 2: Verschillen tussen landelijke cijfers en steekproef, naar denominatie

Denominatie	Openbaar	Rooms-katholiek	Protestants-christelijk	Gereformeerd	Evangelisch	Algemeen Bijzonder	Samenwerking
Landelijk ('08)	28,3	23,3	18,8	1,8	0,6	15,8	10,5
Steekproef	31,8	18,2	16,6	0,7	0,2	11,4	8,9
á(0.01), F-toets	0,986						
á(0.01), T-toets	0,812						

Bron: SBO(2009)²; eigen onderzoek

Tabel 3: Verschillen tussen landelijk cijfers en steekproef, naar regio, relatief

Provincie	Landelijk ('08)	Steekproef
Groningen	3,7	5,8
Friesland	4,4	5,1
Drenthe	2,3	1,9
Overijssel	5,8	7,7
Gelderland	12,3	9,6
Utrecht	8,1	7,7
Noord-Holland	17,5	15,7
Zuid-Holland	20,7	27,6
Zeeland	2,3	0,9
Noord-Brabant	13,8	11,7
Limburg	6,7	4,9
Flevoland	2,5	1,4
á(0.01), F-toets	0,586	
á(0.01), T-toets	0,998	

Bron: SBO(2009)³; eigen onderzoek

² SBO (2009): Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt, Statistieken Arbeidsmarkt Onderwijssectoren (STAMOS). Beschikbaar op www.stamos.nl/index.bms [12 juni 2009]

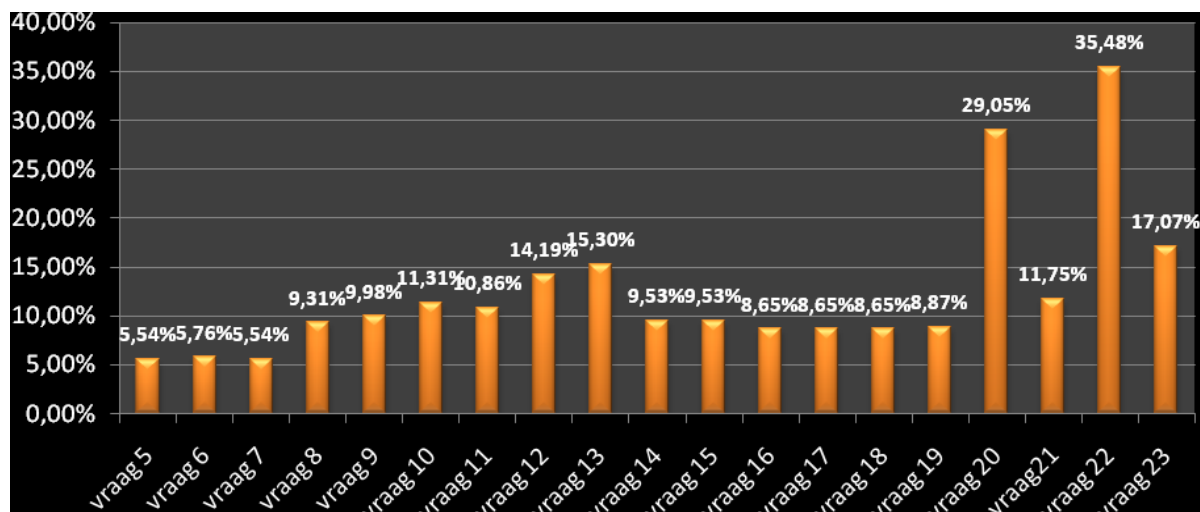
³ SBO (2009): Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt, Statistieken Arbeidsmarkt Onderwijssectoren (STAMOS). Beschikbaar op www.stamos.nl/index.bms [12 juni 2009]

De algemene betrouwbaarheid van het onderzoek is dus ruimschoots voldoende. Met een zekerheid van 99% kunnen we stellen dat de steekproef van 450 scholen representatief is voor middelbare scholen in Nederland.

Responsanalyse

De mogelijke gevoeligheid van het onderwerp creëert een speciale noodzaak een duidelijk beeld te geven over de mate waarin vragen zijn beantwoord. Onderstaande figuur geeft de mate van non-respons per vraag aan. Met name de vragen 20 en 22 tonen een zeer hoge mate van non-respons, alsmede de vragen 12, 13 en 23, zij het in minder mate.

Figuur 1: Percentage non-respons per vraag

Bron: eigen onderzoek

De oorzaak kan liggen in het feit dat een aantal vragen moeilijk in te schatten is door de doelgroep. Een duidelijk beeld van het aantal openlijk homoseksuele leerlingen (vraag 23) bij het management van scholen is vaak niet aanwezig. Ook is het inschatten van draagvlak (vraag 20) vaak problematisch. Daarnaast is er sprake van het niet willen doorbreken van taboes omtrent seksuele diversiteit op de instelling zelf. Aan de hand van enkele opmerkingen die zijn gegeven aan het einde van de vragenlijst, kan de verhoogde non-respons bij de vragen 12 en 13 duiden op groeiende problemen tijdens het invullen van de lijst; hetzij door onwelwillendheid, hetzij door het niet inhoudelijk kunnen inschatten.

Onderstaande tabel voorziet in een verdere analyse van de redenen waarom de vragen 12, 13, 20, 22 en 23 een hogere non-respons kennen (voor omschrijving van de volledige vragen, zie bijlage 2).

Tabel 4: Aard van de non-respons op meest onbeantwoorde vragen

	Ingevuld	'ik weet het niet'	Niet ingevuld
Vraag 12 (voorlichting homodiscriminatie)	387	24	40
Vraag 13 (gepest worden)	382	29	40
Vraag 20 (draagvlak)	320	90	41
Vraag 22 (leerlingen openlijk homoseksueel)	291	119	41
Vraag 23 (personeel openlijk homoseksueel)	374	36	41

Bron: eigen onderzoek

De verhouding tussen het niet kunnen (ik weet het niet) en niet willen (niet ingevuld) is tekenend. Blijkbaar is er een veertigtal scholen die moeite hebben met het onderwerp. Een extra argument is de groei in de non-respons tot en met vraag 13. Het lijkt erop dat de geënquêteerden tijdens het invullen langzamerhand het doel of thema begrepen en afhaakten.

Begrijpelijkerwijs is het moeilijk voor beleidsmakers om draagvlak en openlijke homoseksualiteit onder leerlingen in te schatten. Directies zullen inderdaad beter op de hoogte zijn van de geaardheid van personeel dan van leerlingen, waardoor vooral de non-respons op de vragen 12,13 en 23 veroorzaakt kan worden door een zekere mate van taboeïsering omtrent seksuele diversiteit. De zeer hoge non-respons op de vraag over draagvlak en het aantal openlijke homoseksuele leerlingen is waarschijnlijk een kwestie van afstand tussen directie en leerlingen.

Een kritisch punt is hier wel van belang om te melden. Indien directies het belangrijk vinden om een sociaal veilig klimaat te creëren op hun school, dan is het van essentieel belang dat zij begrijpen hoeveel leerlingen hierbij specifiek gebaat zijn. Het niet kunnen inschatten van het aantal openlijk homoseksuele leerlingen op school kan een beletsel zijn voor de succesvolle implementatie van actiegericht beleid. Men kan of wil kennelijk geen reële inschatting van het probleem maken.

Resultaten

In dit hoofdstuk gaan we eerst in op de feitelijke resultaten per vraag. Daarna beantwoorden we aan de hand van analyses een aantal actuele vragen, zoals:

- Hoe betrouwbaar zijn deze antwoorden nu?
- Verschillen christelijke scholen van openbare scholen?
- Verschillen vmbo en havo/vwo in hun visie of aanpak?
- Is er verschil in behoeften tussen scholen?
- Zijn er verschillen tussen koplopergemeenten en andere?
- Zijn er verschillen in behoeften tussen koplopergemeenten?

Resultaten per vraag

Algemene visie

Uit praktische ervaringen met schoolbegeleiding rond homo-emancipatie blijkt dat een duurzame aanpak van homodiscriminatie vereist dat scholen een visie ontwikkelen op homo-emancipatie en met name hoe deze aansluit op de bestaande aanpak van goede omgangsvormen, burgerschap en veiligheid (Dankmeijer, 2009). Deze praktische ervaringen sluiten aan op internationaal onderzoek naar hoe veranderingen in bedrijven plaatsvinden (Kotter, 1996). In dit onderzoek is scholen er daarom zowel naar gevraagd of zij een algemene visie hebben op hoe zij willen omgaan met diversiteit en discriminatie, als naar hun specifieke visie.

Tabel 5: Antwoordverdeling (relatief) vraag 8

Heeft uw school een door het personeel uitgedragen visie over diversiteit en discriminatie? (N=387)	Percentage	Cumulatief
Zeer zeker	22,5%	22,5%
Zeker	50,6%	73,1%
Tamelijk	10,3%	83,5%
Enigszins	9,6%	93%
Niet	7%	100%
Weet niet (7)	1,6%	
Missend (33)	7,7%	

Bron: eigen onderzoek

Op de algemene vraag naar visie antwoordde het overgrote deel van de respondenten dat de school een visie heeft. Bij deze vraag merken sommige scholen op dat men wel vindt dat iedereen uniek is en er niet gediscrimineerd mag worden, maar dat dit niet is vastgelegd of uitgewerkt in beleid. Daarnaast zijn er andere scholen die wel een visie hebben neergelegd in het schoolplan, maar, zoals een school zelf zegt: 'dat is nog niet altijd hetzelfde als een visie die actief door het gehele personeel wordt uitgedragen.'

Homospecifieke visie

Tabel 6: Antwoordverdeling (relatief) vraag 9

Heeft uw school een door het personeel gedragen visie over hoe negatief gedrag naar homo's, lesbiennes of biseksuelen op school voorkomen of aangepakt zal worden? (N=385)	Percentage	Cumulatief
Zeer zeker	17,4%	17,4%
Zeker	44,7%	62,1%
Tamelijk	12,5%	74,5%
Enigszins	11,7%	88,2%
Niet	13,8%	100%
Weet niet (9)	2,1%	
Missend (33)	7,7%	

Bron: eigen onderzoek

Op de specifieke vraag naar visie antwoordde nog steeds een onverwacht groot deel van de respondenten dat de school een homospecifieke visie heeft, zij het minder dan een algemene visie (73% zeker een algemene visie tegen 62% een homospecifieke visie). Dit hoge percentage is onverwacht omdat zowel uit praktische begeleidingservaringen met scholen als uit recent onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs (Inspectie van het Onderwijs, 2009b) blijkt dat maar weinig scholen een expliciet homobeleid hebben. Slechts 1% van de scholen die de inspectie bezocht, noemen homoseksualiteit expliciet in hun beleidsstukken. Dit wordt onderschreven door de scholen zelf die bij de vraag vaak als opmerking geven dat discriminatie in het algemeen verboden is, 'dus ook van alle minderheden'.

Karakterisering van de school

Schoolbeleid rond homo-emancipatie is niet iets dat men wel óf niet heeft. Het is iets dat men in een aantal stappen ontwikkelt. Op basis van ervaringen met schoolbegeleiding en proefprojecten ontwikkelde Empowerment vijf jaar gelden de 'Vrolijke Scholen Test' waarmee scholen konden beoordelen in welke fase van ontwikkeling zij zitten. De

ontwikkeling verloopt doorgaans van 'geen aandacht' of 'een enkele docent doet iets vanuit privébelangstelling', via het cruciale besluit van de schoolleiding om het duurzaam te gaan aanpakken, naar een groeiend draagvlak onder het personeel en de leerlingen. Aan de respondenten is gevraagd hoe zij de situatie op hun school inschatten.

Tabel 7: Antwoordverdeling (relatief) vraag 10

Hoe zou u uw school karakteriseren? (N=380)	Percentage	Cumulatief
De school doet niets met homoseksualiteit	3,3%	3,7%
Een enkele docent besteedt er aandacht aan	22,9%	26,6%
De directie neemt initiatief tot beleid op dit thema	9,2%	35,8%
Het merendeel van het personeel werkt mee aan een homovriendelijke sfeer	47,9%	83,7%
Het merendeel van het personeel en de leerlingen werkt mee aan een homovriendelijke sfeer	16,3%	100%
Weet niet (14)	3,3%	
Missend (33)	7,7%	

Bron: eigen onderzoek

Uit de antwoorden op deze vraag blijkt dat slechts een zeer klein deel van de respondenten aangeeft dat de school 'niets' met homoseksualiteit doet. Bijna de helft van de schoolleiders en coördinatoren meent dat het hele personeel werkt aan een homovriendelijke sfeer. Daarnaast geeft ongeveer een kwart aan dat het meer afhangt van persoonlijke initiatieven. Een minderheid zegt dat de leerlingen een aandeel hebben in een homovriendelijke sfeer of dat de directie initiatief neemt.

Voorlichting over mannen en vrouwen

Uit het grootschalige onderzoek 'Beter voor de klas, beter voor de school' (De Graaf et al, 2003) bleek dat er vijf factoren zijn die significant bijdragen aan een veilige school in het algemeen, in het bijzonder voor homo's, lesbiennes en biseksuelen. Eén daarvan is expliciete voorlichting over diversiteit en discriminatie, met name als die gericht is op man/vrouw-rollen en homoseksualiteit. Daarom is specifiek gevraagd naar voorlichting over gelijke behandeling van mannen en vrouwen en naar voorlichting over homoseksualiteit.

Tabel 8: Antwoordverdeling (relatief) vraag 11

Geeft uw school voorlichting over gelijke behandeling van mannen en vrouwen? (N=381)	Percentage	Cumulatief
Zeer zeker	18,9%	18,9%
Zeker	48%	66,9%
Tamelijk	11%	78%
Enigszins	11,5%	89,5%
Niet	10,5%	100%
Weet niet (10)	2,3%	
Missend (36)	8,4%	

Bron: eigen onderzoek

Uit de respons blijkt dat 67% van de scholen denkt dit (zeer) zeker te doen. Anderen zijn daar wat minder zeker over.

Voorlichting homodiscriminatie

Tabel 9: Antwoordverdeling (relatief) vraag 12

Geeft uw school voorlichting over homodiscriminatie? (N=370)	Percentage	Cumulatief
Zeer zeker	11,9%	11,9%
Zeker	34,1%	45,9%
Tamelijk	14,3%	60,3%
Enigszins	20%	80,3%
Niet	19,7%	100%
Weet niet (20)	4,7%	
Missend (37)	8,7%	

Bron: eigen onderzoek

Het aantal respondenten dat denkt dat de school specifiek voorlichting geeft over homoseksualiteit ligt aanzienlijk lager dan de scholen die voorlichting geven over man/vrouw-rollen. Circa 35% van de scholen denkt (zeer) zeker voorlichting over homoseksualiteit te geven.

Homopesten

De respondenten is gevraagd of zij denken dat homo's worden gepest als anderen denken dat ze homo zijn.

Tabel 10: Antwoordverdeling (relatief) vraag 13

Denkt u dat leerlingen worden gepest op uw school als anderen denken dat zij homo of lesbisch zijn? (N=367)	Percentage	Cumulatief
Zeer zeker	12%	12%
Zeker	23,4%	35,4%
Tamelijk	14,7%	50,1%
Enigszins	33,8%	83,9%
Niet	16,1%	100%
Weet niet (23)	5,4%	
Missend (37)	8,7%	

Bron: eigen onderzoek

Ruim 35% denkt dat dit (zeer) zeker het geval is en nog eens 50% dat het 'tamelijk' het geval is. Slechts 16% denkt dat dit niet het geval is.

Corrigerend optreden

Uit divers onderzoek blijkt dat directe correctie van niet passend gedrag het meeste effect heeft op gedragsverandering. Een ideaal schoolbeleid zou met name moeten bevorderen dat leerlingen en personeel direct worden aangesproken en beloond voor goed gedrag en gestraft voor slecht gedrag. In dit onderzoek hebben we gevraagd in hoeverre schoolleiders vinden dat het personeel corrigerend optreedt.

Tabel 11: Antwoordverdeling (relatief) vraag 14

Treedt het personeel corrigerend op als iemand een negatieve opmerking maakt over homo's, lesbiennes of biseksuelen? (N=389)	Percentage	Cumulatief
Zeer zeker	44%	44%
Zeker	48,6%	92,5%
Tamelijk	5,7%	98,2%
Enigszins	1,5%	99,7%
Niet	0,3%	100%
Weet niet (1)	0,2%	
Missend (37)	8,7%	

Bron: eigen onderzoek

Het overgrote deel van de scholen (93%) meldt dat het personeel (zeer) zeker optreedt tegen negatieve opmerkingen.

Aangeven dat homovijandig gedrag onacceptabel is

Uit anekdotische ervaringen van homo/lesbische docenten die gepest worden door leerlingen blijkt geregeld dat de schoolleiding leerlingen wel straft voor schelden en pesten, maar dat men daarbij vaak niet aangeeft dat homovijandig gedrag onacceptabel is. Veel leerlingen menen dat pesten, discriminatie of geweld naar homo's minder erg is dan bij andere personen. Zij denken dat homoseksuelen geen respect verdienen. Als een docent of een andere autoriteit op school niet aangeeft dat de homovijandige achtergrond van pesten relevant is bij het bestraffen ervan, kunnen leerlingen dit opvatten als stilzwijgende instemming met hun homovijandigheid, hoewel de autoriteit voor de vorm wel moet straffen. Daarom hebben we hier specifiek gevraagd hoe schoolleiders hiermee denken om te gaan.

Tabel 12: Antwoordverdeling (relatief) vraag 15

Maakt de school aan leerlingen die discrimineren duidelijk dat homovijandig gedrag onacceptabel is? (N=388)	Percentage	Cumulatief
Zeer zeker	49,5%	49,5%
Zeker	44,3%	93,8%
Tamelijk	4,4%	98,2%
Enigszins	1%	99,2%
Niet	0,8%	100%
Weet niet (2)	0,5%	
Missend (37)	8,7%	

Bron: eigen onderzoek

In tegenstelling tot de signalen die belangenorganisaties krijgen uit het veld, stellen de scholen in hoge mate (94%) dat zij aangeven dat homovijandig gedrag onacceptabel is.

In de opmerkingen wordt dit soms enigszins genuanceerd:

'Er wordt niet door alle docenten keihard tegen opgetreden.'

'Je moet dit breder zien. Wij geven aan dat iedere vorm van discriminatie onacceptabel is.'

'Ja, maar ik denk niet dat alle docenten reageren op homodiscriminatie.'

Vertrouwenspersonen

In het kader van de meldplicht uit de Wet Bestrijding van seksueel geweld en seksuele intimidatie in het onderwijs is het voor scholen verplicht om een vertrouwenspersoon te hebben. Sinds enige jaren is het bereik van 'intimidatie' uitgebreid van strikt 'seksuele' intimidatie naar alle vormen van pesten en systematische uitsluiting. Daarom zouden vertrouwenspersonen zich mede moeten gaan richten op vormen van homospecifiek pesten en uitsluiting. Wij vroegen ons af in hoeverre vertrouwenspersonen hier al verantwoordelijk voor worden gesteld door hun directie.

Tabel 13: Antwoordverdeling (relatief) vraag 16

Zijn vertrouwenspersonen of andere functionarissen op school aanspreekbaar op knelpunten van leerlingen en docenten rond homoseksualiteit? (N=391)	Percentage	Cumulatief
Zeer zeker	64,7%	64,7%
Zeker	31,7%	96,4%
Tamelijk	1,5%	98%
Enigszins	1,3%	99,2%
Niet	0,8%	100%
Weet niet (0)	0%	
Missend (36)	8,4%	

Bron: eigen onderzoek

Een zeer hoog aantal (96%) van de respondenten meent dat de vertrouwenspersonen aanspreekbaar zijn op homoseksualiteit. Enkele scholen melden dat de ondersteunende taak vooral bij mentoren ligt, terwijl de formele vertrouwenspersoon verantwoordelijk is voor formele klachtenprocedures. Eén school meldt dat een van de vertrouwenspersonen moslim is en vanuit haar geloofsovertuiging moeite heeft met homoseksualiteit.

Sociale afstand

Uit onderzoek (Kersten, 1994; Metselaar, 2008) blijkt door de jaren heen systematisch dat vier op de tien scholieren aangeeft dat zij *afstand zullen houden* van homo/lesbische leerlingen. Zij willen geen vriendschap sluiten, niet naast hen zitten in de pauze, geen huiswerk met hen maken en geen kamer delen op werkweek. Deze uitsluiting leidt ertoe dat homo/lesbische leerlingen hun gevoel buiten de school houden en daardoor meer last hebben van stress, slapeloosheid en lichamelijke en psychische klachten. Empowerment vermoedt dat schoolleiders dit niet weten en vroeg zich af of zij zich actiever zouden gaan opstellen om homobeleid te maken als zij dit wel weten.

Tabel 14: Antwoordverdeling (relatief) vraag 17

Als blijkt dat 4 op de 10 leerlingen op uw school systematisch afstand houden tot homo/lesbische leerlingen, is dat voor u een aanleiding om maatregelen te treffen? (N=391)	Percentage	Cumulatief
Zeer zeker	67%	67%
Zeker	27,9%	94,9%
Tamelijk	3,6%	98,5%
Enigszins	1%	99,5%
Niet	0,5%	100%
Weet niet (0)	0%	
Missend (36)	8,4%	

Bron: eigen onderzoek

Een zeer hoog aantal (95%) van de schoolleiders en coördinatoren geeft aan dat dergelijke onderzoeksmatige signalen voor hen aanleiding zouden zijn om maatregelen te treffen. Uit de opmerkingen die respondenten maken bij deze vraag blijkt overigens dat een aantal van hen meteen nadenkt over praktische maatregelen. Vaak liggen deze eerder in de sfeer van individuele begeleiding van homo/lesbische leerlingen dan van het aanpakken van de afstand die andere leerlingen tot deze groep nemen.

Gay/Straight Alliances

Sinds kort is COC Nederland begonnen met het ondersteunen van leerlingen die een zogenoemde *Gay/Straight Alliance* (GSA) op school willen opzetten. GSA's zijn groepen leerlingen die elkaar willen ondersteunen en iets aan het schoolklimaat willen verbeteren. Het concept is overgenomen uit de Verenigde Staten, waar de *GSA schoolclubs* overigens voor een groot deel uit heteroseksuele meisjes bestaan. In Nederland is de beweging nog in een beginstadium. Op het moment van het uitkomen van dit onderzoek zijn er in ons land circa vijftien GSA's, die merendeels bestaan uit homo/lesbische deelnemers. Doorgaans is er een begeleidende docent, die vaak hetero is.

De beginnende GSA's komen na enige voorbereiding doorgaans met een voorstel aan de directie. Die blijkt soms niet positief te staan ten opzichte van zulke initiatieven, vooral niet als ze 'te homo' zijn. In dit onderzoek hebben we gevraagd of schoolleiders positief zullen staan ten opzichte van voorstellen van GSA's en soortgelijke initiatieven. Daarmee wilden we in kaart brengen of GSA's weerstand of medewerking mogen verwachten. Daarnaast leek het ons goed om in onze database een overzicht te hebben van scholen die op voorhand al open staan voor dit soort initiatieven.

Tabel 15: Antwoordverdeling (relatief) vraag 18

Als een homo- of lesbische leerling komt met voorstellen ter verbetering van de situatie, neemt de directie die serieus in overweging?(N=391)	Percentage	Cumulatief
Zeer zeker	48,3%	48,3%
Zeker	48,1%	96,4%
Tamelijk	2%	98,5%
Enigszins	1%	99,5%
Niet	0,5%	100%
Weet niet (0)	0%	
Missend (36)	8,4%	

Bron: eigen onderzoek

Een grote meerderheid van de scholen (96%) geeft aan verbeterinitiatieven van homo/lesbische leerlingen serieus te zullen nemen. Een aantal scholen maakt wel de opmerking dat het leerlingen uit zichzelf niet vaak met initiatieven komen en dat dit voor homo/lesbische leerlingen nog moeilijk zal zijn. Een aantal scholen heeft een actieve

leerlingenraad die men als orgaan aanwijst om initiatieven te kanaliseren. Eén school meldt te zijn ingegaan op een initiatief van een transseksuele leerling.

Ondersteuning

Een belangrijk doel van dit onderzoek was te peilen welke behoefte aan ondersteuning er is. Dit is zowel voor de landelijke productontwikkeling als voor lokale ondersteuning op maat van belang. Bij deze vragen konden de respondenten meerdere keuzes tegelijk aangeven.

Tabel 16: Antwoordverdeling (relatief) vraag 19

Welke maatregelen om de situatie van homo's, lesbiennes of biseksuelen te verbeteren zou u wenselijk vinden voor uw school? (N=390)	Percentage
Informatiemateriaal verzamelen	42,1%
Advies inwinnen over hoe we tot een aanpak kunnen komen	18,7%
Begeleiding vragen bij onze aanpak	5,6%
Externe voorlichters (van de lokale homo-organisatie) inschakelen	7,9%
Onze docenten laten trainen	4,1%
Wij hebben geen behoefte aan specifieke maatregelen	21%
Missend (37)	8,7%

Bron: eigen onderzoek

Uit de resultaten blijkt dat 79% van de respondenten wel enige behoefte aan steun heeft, maar dat de helft daarvan zich beperkt tot het inwinnen van informatie (42%). Een kleine 19% wil advies inwinnen over een plan van aanpak. Circa 8% heeft behoefte aan externe (homo/lesbische) voorlichters.

Bij de opmerkingen geeft een aantal scholen als toelichting dat teveel aandacht overdreven is; vaak stelt men dat het niet speelt op school. Een aantal andere scholen geeft daarentegen concrete voorbeelden van wat zij zelf al doen. In Amsterdam wordt het schoolbegeleidingsproject rond homo-emancipatie, een samenwerking tussen de gemeente en de lokale schoolbesturenvereniging, door enkele scholen gewaardeerd.

Draagvlak

Een actievere inzet van een school op homo-emancipatie is in hoge mate afhankelijk van het draagvlak binnen de school. In dit onderzoek hebben wij gevraagd of het draagvlak zich beperkt tot de directie, of dat er ook draagvlak is onder personeel en eventueel leerlingen. Bij deze vraag kon men maar één antwoord geven.

Tabel 17: Antwoordverdeling (relatief) vraag 20

Is er momenteel een draagvlak op uw school voor het verbeteren van het schoolklimaat rond homoseksualiteit? (N=306)	Percentage
Nee	32,4%
Ja, bij de directie	6,9%
Ja, bij directie en het merendeel van het personeel	42,8%
Ja, bij directie, personeel en het merendeel van de leerlingen	18%
Weet niet (83)	19,4%
Missend (38)	8,9%

Bron: eigen onderzoek

Bij de resultaten moeten we allereerst de kanttekening maken dat de respondenten deze vraag moeilijk te beantwoorden vonden. Bijna 20% van de respondenten gaf aan geen antwoord te kunnen geven op deze vraag. Daarnaast vielen er nog 38 respondenten (8,9%) uit die helemaal geen antwoord gaven.

Ruim 32% van de scholen geeft aan dat er géén draagvlak is op school. De meeste respondenten denken dat er zowel bij directie als personeel draagvlak is, 18% denkt dat er ook draagvlak is bij leerlingen.

Open sfeer

Een van de factoren die significant bijdragen aan een veilig schoolklimaat (De Graaf et al, 2003) is een 'open sfeer'. In een open sfeer hebben personeel en leerlingen er geen moeite mee om iets van hun persoonlijkheid te laten zien of over hun privéleven te vertellen. Men is belangstellend naar anderen en naar onderlinge verschillen. Daarom is specifiek gevraagd naar de inschatting van een open sfeer rond homoseksualiteit.

Tabel 18: Antwoordverdeling (relatief) vraag 21

Is er op uw school een open sfeer rond homoseksualiteit? (N=379)	Percentage	Cumulatief
Zeër zeker	13,5%	13,5%
Zeker	39,1%	52,5%
Tamelijk	32,2%	84,7%
Enigszins	10,6%	95,3%
Niet	4,7%	100%
Weet niet (10)	2,3%	
Missend (38)	8,9%	

Bron: eigen onderzoek

Ook bij deze vraag is het percentage respondenten dat niet antwoordt hoog (8,9%). Ongeveer de helft van de respondenten (52,5%) geeft aan dat er (zeer) zeker een open sfeer is. Als men 'tamelijk' meerekent, komt men op een grote meerderheid van bijna 85%.

Openlijke leerlingen

Hoewel de keuze om uit te komen voor een homoseksuele, lesbische of biseksuele voorkeur uiteindelijk een persoonlijke keuze is, is het aantal leerlingen en docenten dat er feitelijk voor uitkomt een belangrijke indicatie voor het effect van het beleid. Daarom is hier naar gevraagd.

Tabel 19: Antwoordverdeling (relatief) vraag 22

Hoever veel leerlingen zijn volgens u openlijk homo, lesbisch of biseksueel op uw school? (N=279)	Percentage	Cumulatief
Geen	28%	28%
1 of 2	23,3%	51,3%
Tussen de 3 en 5	29,7%	81%
Tussen de 6 en 10	8,2%	89,2%
Tussen de 11 en 20	4,7%	93,9%
Circa 5% van onze leerlingen	5,4%	99,3%
Meer dan 5% van onze leerlingen	0,7%	100%
Weet niet (110)	25,8%	
Missend (38)	8,9%	

Bron: eigen onderzoek

Ruim 35% van de respondenten weet dit niet of beantwoordt de vraag niet. Bij 28% komen er bij weten van de directie geen leerlingen voor uit, en bij nog eens 53% komt het aantal op maximaal vijf.

Openlijke docenten

Tabel 20: Antwoordverdeling (relatief) vraag 23

Hoeveel docenten zijn volgens u openlijk homo, lesbisch of biseksueel op uw school? (N=358)	Percentage	Cumulatief
Geen	34,1%	34,1%
1 of 2	37,7%	71,8%
Tussen de 3 en 5	22,1%	93,9%
Tussen de 6 en 10	4,2%	98%
Tussen de 11 en 20	0,6%	98,6%
Circa 5% van onze docenten	0,8%	99,4%
Meer dan 5% van onze docenten	0,6%	100%
Weet niet (31)	7,3%	
Missend (38)	8,9%	

Bron: eigen onderzoek

Een groot gedeelte van de respondenten (59,8%) geeft aan één of twee homo-, lesbische of biseksuele docenten te kennen. 34,1% kent geen homo-, lesbische of biseksuele docenten.

Overige vragen en opmerkingen

Ten slotte hebben de enquêteurs aan de respondenten ruimte gegeven om vragen te stellen of opmerkingen te maken.

Een aantal scholen was geïnteresseerd in de uitkomsten en om te weten of en wat andere scholen aan homo-emancipatie doen. Een beperkt aantal scholen geeft nog eens extra aan behoefte te hebben aan voorlichting over schoolbeleid.

Een aantal specifieke vragen:

- 'Hoe kan ik testen hoe het er op mijn school voor staat? Wat ik denk is immers niet altijd wat ik weet. Wel scoren we goed met een veilige school in het tevredenheidsonderzoek, zowel onder leerlingen als medewerkers.'
- 'Aan de ene kant zit het met de sfeer en openheid rond dit onderwerp wel goed. Toch stoort het me toch dat het niet expliciet een onderwerp is. Ik werk eraan dit een onderwerp te laten zijn voor zowel leerlingen als personeel. Heeft u een goede tip voor mij?'

Sommige respondenten vinden enkele vragen suggestief, anderen complimenteren Empowerment met de vragen.

- 'De vragenlijst is een beetje suggestief. Op onze school wordt weinig gedaan aan homo-emancipatie. Hoewel ik weet dat leerlingen niet in alle gevallen positief zijn, lijkt het bij ons geen probleem te zijn. Ik ben zelf homoseksueel (en adjunct-directeur op deze locatie) en heb tot op heden daarover geen negatieve reacties gekregen. Er is geen vastgesteld beleid t.a.v. homoseksualiteit, maar daar lijkt ook geen aanleiding voor. Vandaar ook de opmerking dat er geen behoefte is om onze docenten te scholen. Wel weet ik zeer zeker dat als dit een probleem zou worden op onze school, we niet zouden schromen om onmiddellijk hulp te zoeken.'

Een aantal scholen complimenteert Empowerment met het initiatief om dit onderzoek te doen. Een aantal van de respondenten die dit aangeven, vertelt er expliciet bij zelf homoseksueel te zijn en het prettig te vinden dat dit thema nu aan de orde komt. Enkele andere schoolleiders vinden het prettig om meer in het algemeen hun hart te kunnen luchten over hun (brede) veiligheidsbeleid. Scholen vertellen geregeld over eigen initiatieven, zoals een (breed) diversiteitbeleid, een intern aangeboden workshop voor docenten en voorbeelden van eigen voorlichtingsvormen.

Een reformatorische school merkt op dat minister Plasterk van Onderwijs niet opdringerig moet zijn bij reformatorische scholen: 'Reformatorische scholen leggen een eigen traject af.'

Op een aantal scholen merkt men op dat het onderwerp gevoelig ligt. Het gaat dan vooral om vmbo-scholen met allochtone leerlingen.

Een school in Haarlem merkt op dat alle scholen met het thema homoseksualiteit worstelen en vraagt zich af of het lokale netwerk VIOS (Veilig In en Om de School) zich hier niet meer mee moet bezighouden.

Een respondent die tevens vertrouwenspersoon is, wilde het verhaal kwijt over een homoseksuele leerling die op school nogal te koop loopt met zijn seksuele uitpattingen, maar haar in vertrouwen vertelde dat hij hulp nodig heeft omdat hij zich overspannen voelt.

Een andere respondent geeft de tip dat contact met ouders van islamitische leerlingen vaak het makkelijkst gaat wanneer de moeder één op één met een vrouwelijke vertrouwenspersoon van de school spreekt.

Hoe betrouwbaar zijn deze antwoorden nu?

Uit het onderzoek 'Weerbaar en divers' van de Inspectie van het Onderwijs (Inspectie van het Onderwijs, 2009b) weten we dat schoolleiders de neiging hebben om de situatie op hun school (veel) positiever in te schatten dan hun personeel of hun leerlingen. Om te kunnen beoordelen in hoeverre de antwoorden intern consistent en betrouwbaar zijn, hebben we diverse analyses gedaan.

Ten eerste hebben we onderzocht of de inschatting van een school of er een open sfeer heerst, correspondeert met de wat meer feitelijke vraag naar hoeveel openlijk homoseksuele, lesbische of biseksuele docenten men kent.

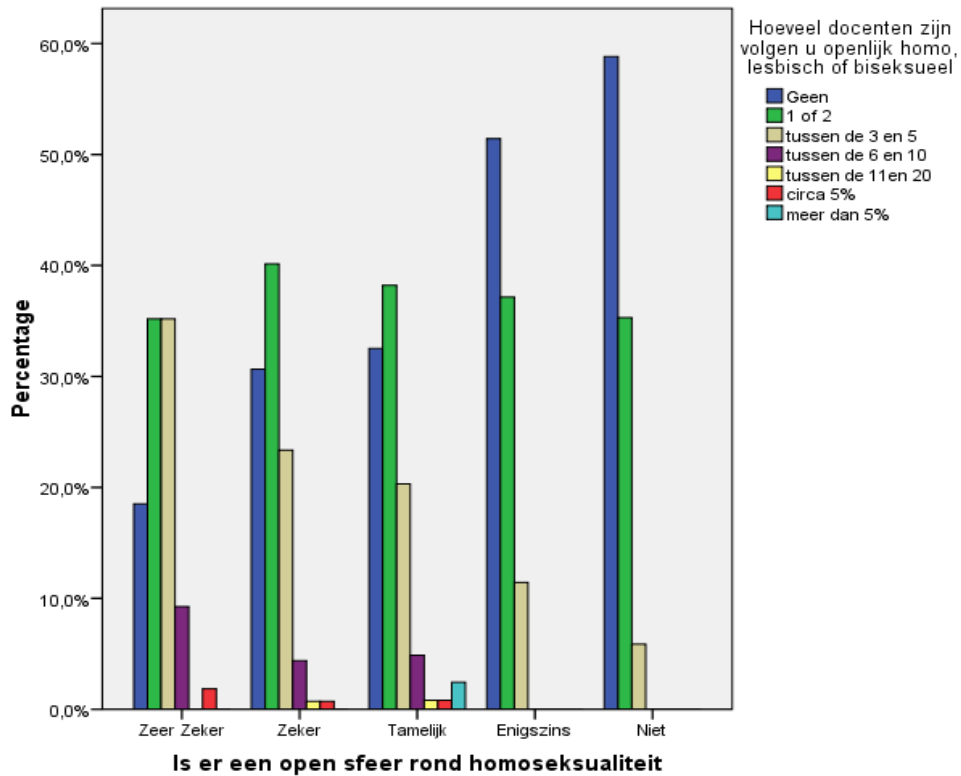
We kunnen met 99% zekerheid stellen dat naarmate schoolleiders zekerder zijn van een open sfeer op hun school, men ook meer openlijke homo/lesbische docenten ziet. Dit geeft aan dat de inschatting van een open sfeer correspondeert met waarneembare feiten.

Tabel 21: Aantal openlijke docenten naar openheid sfeer

	Ze Zeker	Zeker	Tamelijk	Enigszins	Niet	Totaal
Geen	2,8	11,7	10,9	4,7	2,8	33,0
1 of 2	5,0	15,4	12,8	3,4	1,7	38,3
tussen de 3 en 5	5,0	8,9	6,7	1,1	0,3	22,1
tussen de 6 en 10	1,4	1,7	1,4	0	0	4,5
tussen de 11 en 20	0	0,3	0,3	0	0	0,6
circa 5%	0,3	0,3	0,3	0	0	0,8
meer dan 5%	0	0	0,8	0	0	0,8
Totaal	14,5	38,3	33,2	9,2	4,7	100

Bron: eigen analyse

Figuur 2: Percentage openlijk homoseksuele docenten naar perceptie van openheid

Bron: eigen analyse

(In deze grafiek is iedere x-as categorie 100% om de interne verdelingen te vergelijken)

Tabel 22: Uitkomsten Kruskal-Wallis test op significantie verschillen

Variabele	Waarde
Chi-kwadraat	21,759
Vrijheidsgraden	4
Overschrijdingskans	0,000

Bron: eigen analyse

Ten tweede hebben we onderzocht of ook de antwoorden op de vraag naar draagvlak corresponderen met de waargenomen openlijkheid van docenten en leerlingen. Deze samenhang blijkt niet significant (zie bijlage 3 voor tabellen).

Ten derde hebben we onderzocht of er een relatie bestaat tussen de karakterisering van de school en het hebben van een visie. Dit blijkt significant het geval te zijn: hoe duidelijker een visie aanwezig is, hoe meer men aangeeft dat het personeel én de leerlingen meewerken.

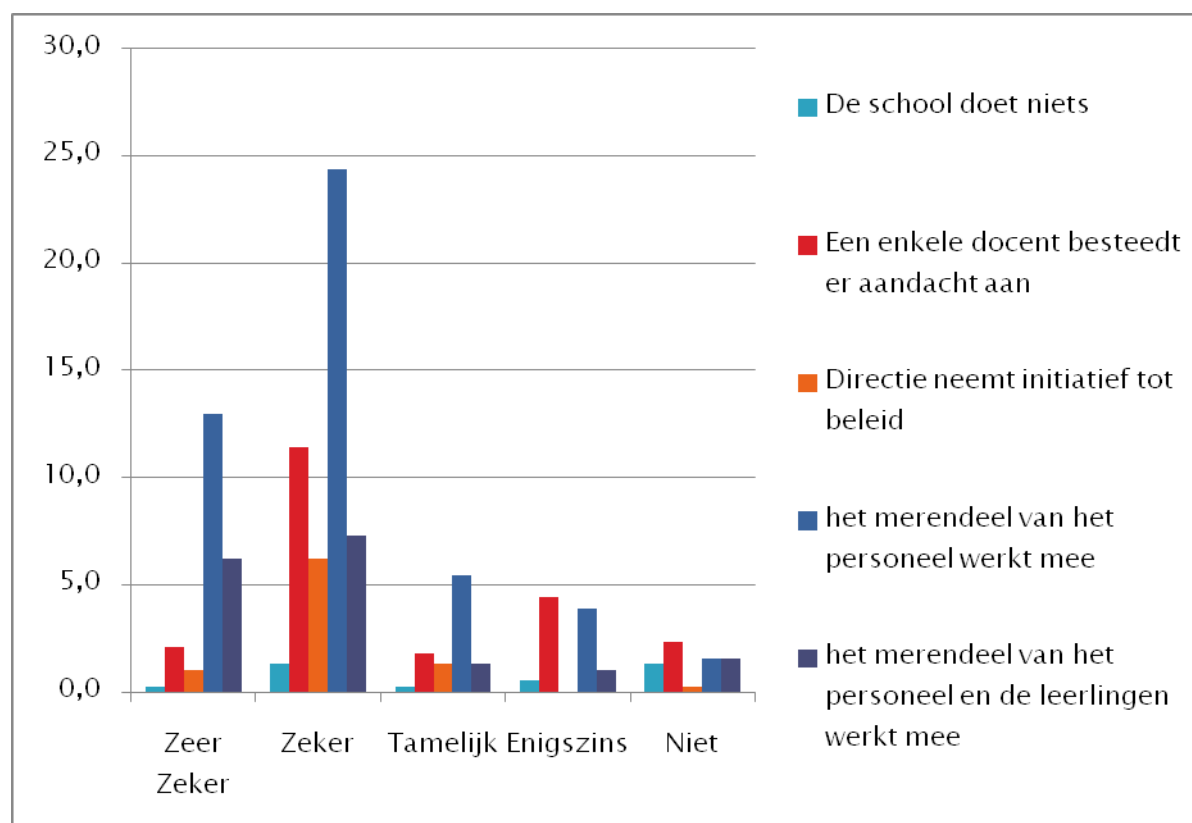
Algemene visie

Tabel 23: Percentage karakterisering school naar het hebben van een algemene visie

	De school doet niets	Een enkele docent besteedt er aandacht aan	Directie neemt initiatief tot beleid	het merendeel van het personeel werkt mee	het merendeel van het personeel en de leerlingen werkt mee	Totaal
Ze er Zeker	0,3	2,1	1,0	13,0	6,2	22,5
Zeker	1,3	11,4	6,2	24,4	7,3	50,5
Tamelijk	0,3	1,8	1,3	5,4	1,3	10,1
Enigszins	0,5	4,4	0,0	3,9	1,0	9,8
Niet	1,3	2,3	0,3	1,6	1,6	7,0
Total	3,6	22,0	8,8	48,2	17,4	100,0

Bron: eigen analyse

Figuur 3: Percentage karakterisering naar het hebben van een algemene visie

Bron: eigen analyse

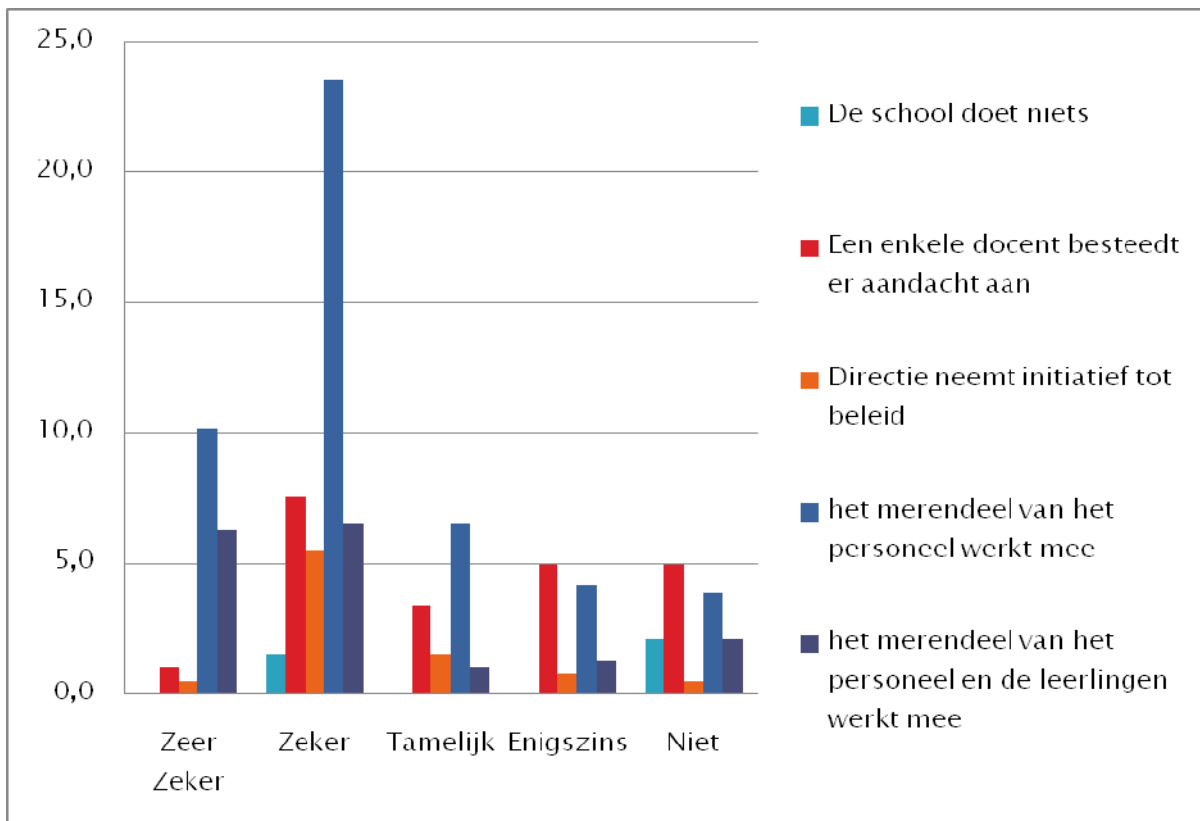
Specifieke visie

Tabel 24: Percentage karakterisering school naar het hebben van een specifieke visie

	De school doet niets	Een enkele docent besteedt er aandacht aan	Directie neemt initiatief tot beleid	Het merendeel van het personeel werkt mee	Het merendeel van het personeel en de leerlingen werkt mee	Totaal
Zeer Zeker	0,0	1,0	0,5	10,2	6,3	18,0
Zeker	1,6	7,6	5,5	23,5	6,5	44,6
Tamelijk	0,0	3,4	1,6	6,5	1,0	12,5
Enigszins	0,0	5,0	0,8	4,2	1,3	11,2
Niet	2,1	5,0	0,5	3,9	2,1	13,6
Total	3,7	21,9	8,9	48,3	17,2	100,0

Bron: eigen analyse

Figuur 4: Percentage karakterisering naar het hebben van een specifieke visie

Bron: eigen analyse

Tabel 25: Uitkomsten Kruskal-Wallis test op significantie verschillen

Variabele	Visie Algemeen	Visie Specifiek
Chi-kwadraat	27,691	44,213
Vrijheidsgraden	4	4
Overschrijdingskans.	,000	,000

Bron: eigen analyse

Op twee van de drie testen blijkt dus dat de interne consistentie van de beantwoording van de vragen groot is. De beantwoording van de vragen naar draagvlak en naar waargenomen openlijkheid van docenten en leerlingen hangt niet samen. We tekenen hierbij aan dat de respondenten een hoge mate van draagvlak aangeven, maar bij de vergelijkbare vraag 'hoe karakteriseert u uw school?' veel minder positief antwoorden. Vervolgens correspondeert deze laatste vraag weer wel met het hebben van een visie.

Onze voorzichtige conclusie is dat de interne consistentie van de vragenlijst redelijk goed lijkt te zijn, met de kanttekening dat respondenten moeite hebben met het inschatten van het draagvlak voor homo-emancipatiebeleid op hun school.

Verschillen christelijke scholen van openbare scholen?

De vraag of christelijke scholen (en met name reformatorische en evangelische scholen) minder doen tegen discriminatie is in toenemende mate een politiek twistpunt. Het is interessant om uit te zoeken of er verschillen zijn tussen scholen met verschillende denominaties.

Tabel 26: Uitkomsten Mann-Whitney test op significantie verschillen (openbaar, reformatorisch en evangelisch versus de overige)

Variabele	Visie algemeen	Visie specifiek	Optreden	Onacceptabel	Pesten
Mann-Whitney U	170,000	249,000	202,000	270,000	244,500
Z-waarde	-1,447	-,353	-1,051	-,056	-,331
Overschrijdingskans	,148	,724	,293	,955	,740

Bron: eigen analyse

Uit bovenstaande tabel, die alleen de berekening geeft of er sprake is van verschillen (niet welke), kunnen we concluderen dat een vergelijking tussen enerzijds openbare scholen en anderzijds reformatorische én evangelische scholen geen significante verschillen oplevert wat betreft het hebben van een algemene of een homospecifieke visie, en ook niet wat

betreft optreden bij discriminatie in het algemeen of in het bijzonder jegens homo's, lesbiennes of biseksuelen. Deze conclusie is gebaseerd op het feit dat de overschrijdingskans alpha [Asymp. Sig. (2-tailed)] nergens kleiner is dan het significantieniveau van danwel 0,05 hetzij 0,01.

Na toevoeging van een derde categorie (protestants-christelijke scholen) blijkt er nog steeds geen verschil tussen de groepen onderling op te treden (geen tabel).

Als protestants-christelijke scholen bij de 2e categorie worden toegevoegd, verkrijgen we de volgende resultaten, waarmee het beeld onveranderd blijft:

Tabel 27: Uitkomsten Mann-Whitney test op significantie (toegevoegd is Protestants-Christelijk

Variabele	Visie algemeen	Visie specifiek	Optreden	Onacceptabel	Pesten
Mann-Whitney U	4762,500	4560,000	4566,000	4535,000	4111,500
Z-waarde	-,271	-,692	-,991	-,895	-,569
Overschrijdingskans	,786	,489	,322	,371	,569

Bron: eigen analyse

Ook als we de rooms-katholieke scholen en de interconfessionele scholen afzetten tegen de openbare scholen (zie onder), is er geen verschil aantoonbaar. De denominatie is dus niet relevant in het hebben van een visie of de mate waarin opgetreden wordt.

Tabel 28: Uitkomsten Mann-Whitney test op significantie verschillen (Openbaar versus Rooms-Katholiek en interconfessioneel)

Variabele	Visie algemeen	Visie specifiek	Optreden	Onacceptabel	Pesten
Mann-Whitney U	7599,500	7873,500	7324,500	7938,500	6854,000
Z-waarde	-,854	-,235	-1,409	-,147	-1,303
Overschrijdingskans	,393	,814	,159	,883	,193

Bron: eigen analyse

In een verdere analysestap hebben we alle denominaties met elkaar vergeleken. Ook na deze analyse vinden we geen verschillen.

Tabel 29: Uitkomsten Kruskal-Wallis test op verschillen tussen alle denominaties

Variabele	Visie algemeen	Visie specifiek	Pesten	Optreden	Onacceptabel
Chi-kwadraat	7,290	5,077	7,382	6,376	5,467
Vrijheidsgraden	7	7	7	7	7
Overschrijdingskans	,399	,651	,390	,497	,603

Bron: eigen analyse

Verschillen vmbo en havo/vwo in hun visie of aanpak?

Het enige significante verschil (99% zeker) tussen havo/vwo enerzijds en vmbo anderzijds is te vinden op het terrein van draagvlak. In de tabel hieronder zien we dat de respondenten stellen dat er meer draagvlak is bij personeel en leerlingen op het vmbo.

Tabel 30: Vergelijking van draagvlak onder HAVO/VWO scholen ten opzichte van VMBO en Praktijk-Onderwijs scholen

	Havo/VWO school	VMBO/PO school	Totaal	
Is er draagvlak voor de verbetering van het schoolklimaat	nee	20	24	44
	ja, alleen bij directie	7	6	13
	ja, bij directie en personeel	8	44	52
	ja, bij directie personeel en leerlingen	9	14	23
	Total	44	88	132

Bron: eigen analyse

Is er verschil in behoeften tussen scholen?

Uit onderstaande testresultaten blijkt dat er geen verschillen qua behoefte zijn naar denominatie of schoolsoort.

Tabel 31: Kruskal- Wallis test op significante verschillen in behoefte tussen denominatie

Variabele	Waarde
Chi-kwadraat	5,997
Vrijheidsgraden	7
Overschrijdingskans	,540

Bron: eigen analyse

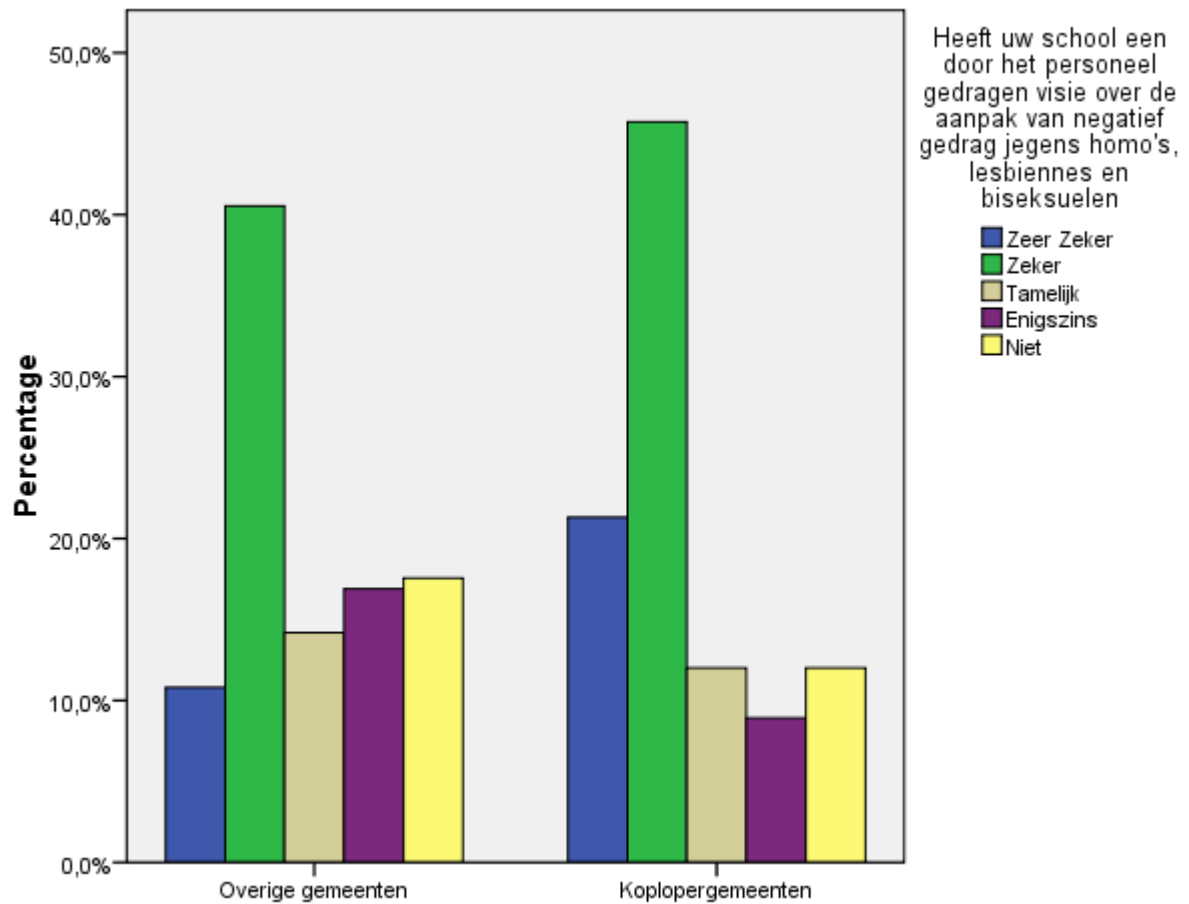
Zijn er verschillen tussen koplopergemeenten en andere?

Aan het eind van de periode waarin de landelijke Hetero-Homo Onderwijsalliantie en de koplopergemeenten met een impuls van het ministerie van OC&W werken aan homo-emancipatie, zullen we een herhalingsonderzoek doen om te bekijken of het beleid en de maatregelen effect hebben gesorteerd. Daarom is het van belang om bij deze nulmeting al te bekijken of scholen in de koplopergemeenten voor aanvang van de gemeentelijke activiteiten al verschillen van scholen in andere gemeenten.

Visie

Allereerst hebben we onderzocht of scholen in koplopergemeenten verschillen van andere scholen wat betreft het hebben van een visie. Het blijkt dat scholen in koplopergemeenten duidelijk vaker aangeven een visie te hebben dan andere scholen. Het percentage scholen in de koplopergemeenten dat aangeeft zeker of zeer zeker een visie te hebben die door het personeel gedragen is, is aanzienlijk hoger. Verder is in deze groep het aantal scholen dat *niet* aangeeft zeker een visie te hebben, duidelijk minder ten opzichte van scholen in de rest van Nederland. Met een betrouwbaarheid van 99% kunnen we stellen dat de aanwezigheid van een specifieke visie in de koplopergemeenten positiever is dan in de rest van Nederland.

Figuur 5: Aanwezigheid van een specifieke visie in koplopergemeenten en overige gemeenten

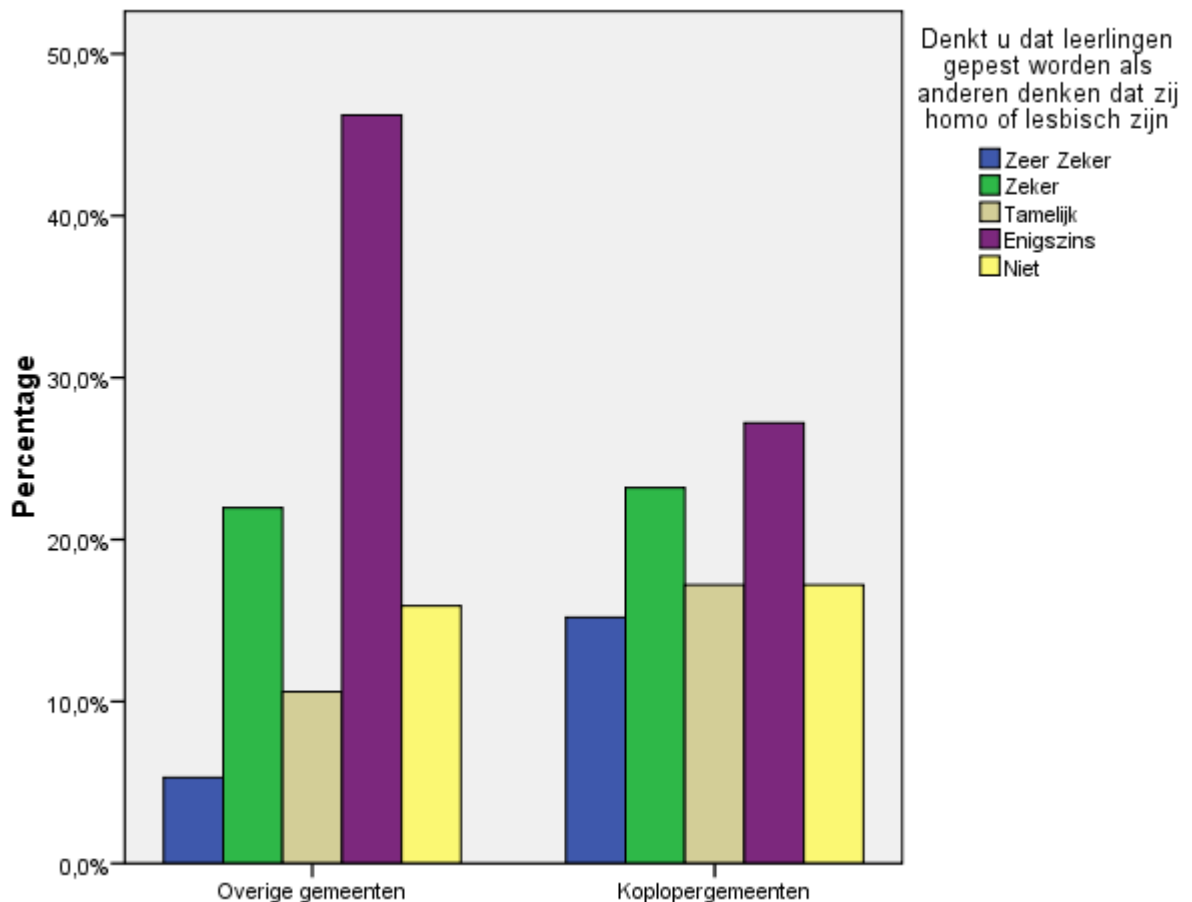

Bron: eigen analyse

Erkenning van knelpunten

Gedeeltelijk zal dit komen door een hogere mate van erkenning van het probleem. Als we kijken naar de inschatting van schoolleiders over de mate waarin homoseksuele leerlingen op school gepest worden, dan is het duidelijk dat de scholen in koplopergemeenten dit probleem duidelijker erkennen. Zij zijn er zekerder van dat deze groep gepest wordt.

Figuur 6: Perceptie van pesten in koplopergemeenten en overige gemeenten

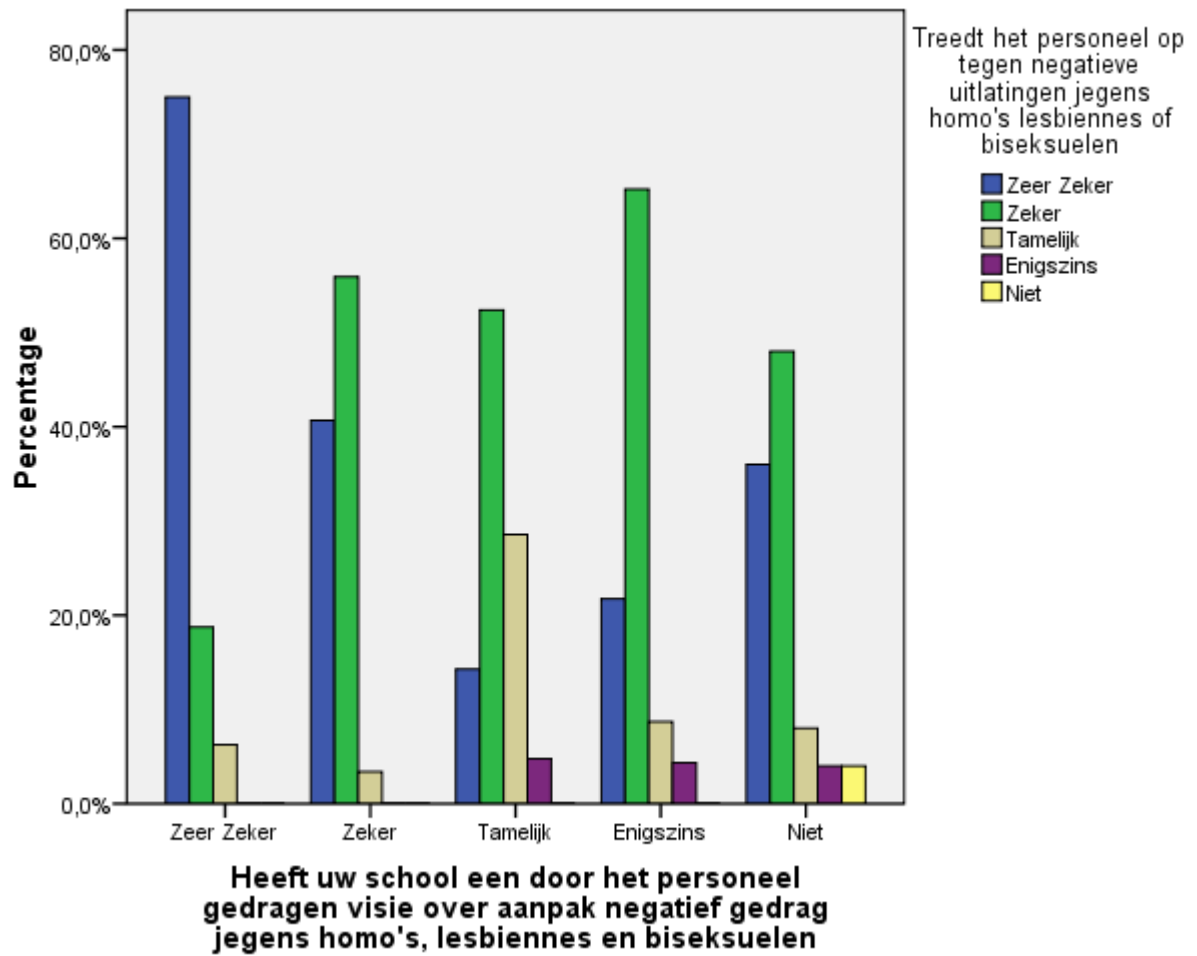
Bron: eigen analyse

Met name de groep die aangeeft dat homoseksuele leerlingen zeker gepest worden is aanzienlijk hoger (15% t.o.v. 5%). Het aandeel dat aangeeft dat ze 'maar' enigszins gepest worden, is zeer duidelijk lager (37% t.o.v. 56%). Na statistische toetsing kunnen we met 99% zekerheid aannemen dat dit verschil veroorzaakt wordt door het onderscheid tussen koplopergemeenten en niet-koplopers, en dus niet berust op statistische of toevalseffecten.

Corrigerend optreden

Als koplopergemeenten duidelijker een visie hebben en zij het probleem beter onderkennen, dan rijst de vraag of zij dan ook duidelijker optreden als discriminatie van homo's, lesbiennes en biseksuelen plaats vindt. In grote lijnen wordt er in koplopergemeenten sterker opgetreden tegen discriminatie. De eerste figuur toont de optredingsbereidheid voor niet-koplopergemeenten verdeeld naar de mate waarin een visie aanwezig wordt geacht.

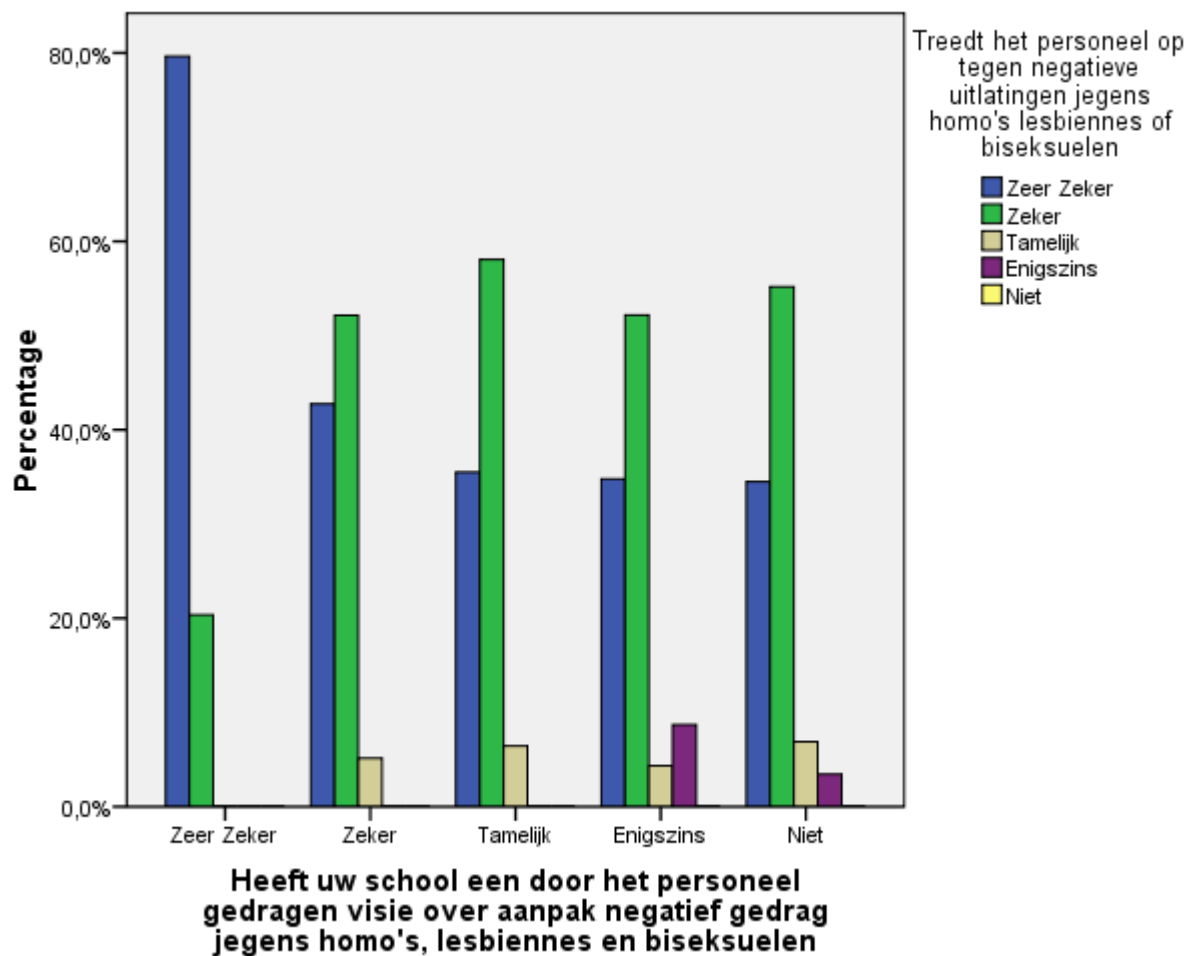
Figuur 7: Optreden tegen negatieve uitlatingen naar specifieke visie in niet-koploper gemeenten

Bron: eigen analyse

De tweede figuur toont hetzelfde maar dan voor koplopergemeenten.

Figuur 8: Optreden tegen negatieve uitlatingen naar specifieke visie in koploper gemeenten

Bron: eigen analyse

In de eerste plaats wordt het afstraffen van discriminatie veroorzaakt door een sterker optreden bij sterkere visies. Meer ondervraagden die aangeven zeer zeker een visie te hebben op seksuele diversiteit, geven aan ook zeer zeker op te treden in geval van discriminatie (80% t.o.v. 76%). De grootste winst wordt echter geboekt door juist die scholen in koplopergemeenten die aangeven een minder sterke visie te hebben. De categorieën die 'tamelijk' en 'enigszins' zeggen te beschikken over een visie, treden duidelijk sterker op. Er zijn zelfs geen scholen die überhaupt niet optreden, ongeacht of ze een visie hebben of niet.

Ook al vergroot de visie wel de kans dat er opgetreden wordt, dit is nog geen garantie voor een duidelijke koppeling tussen beleid en praktijk. Ook is het zo dat de mate van optreden in het algemeen niet specifiek anders is dan in de overige gemeenten van Nederland.

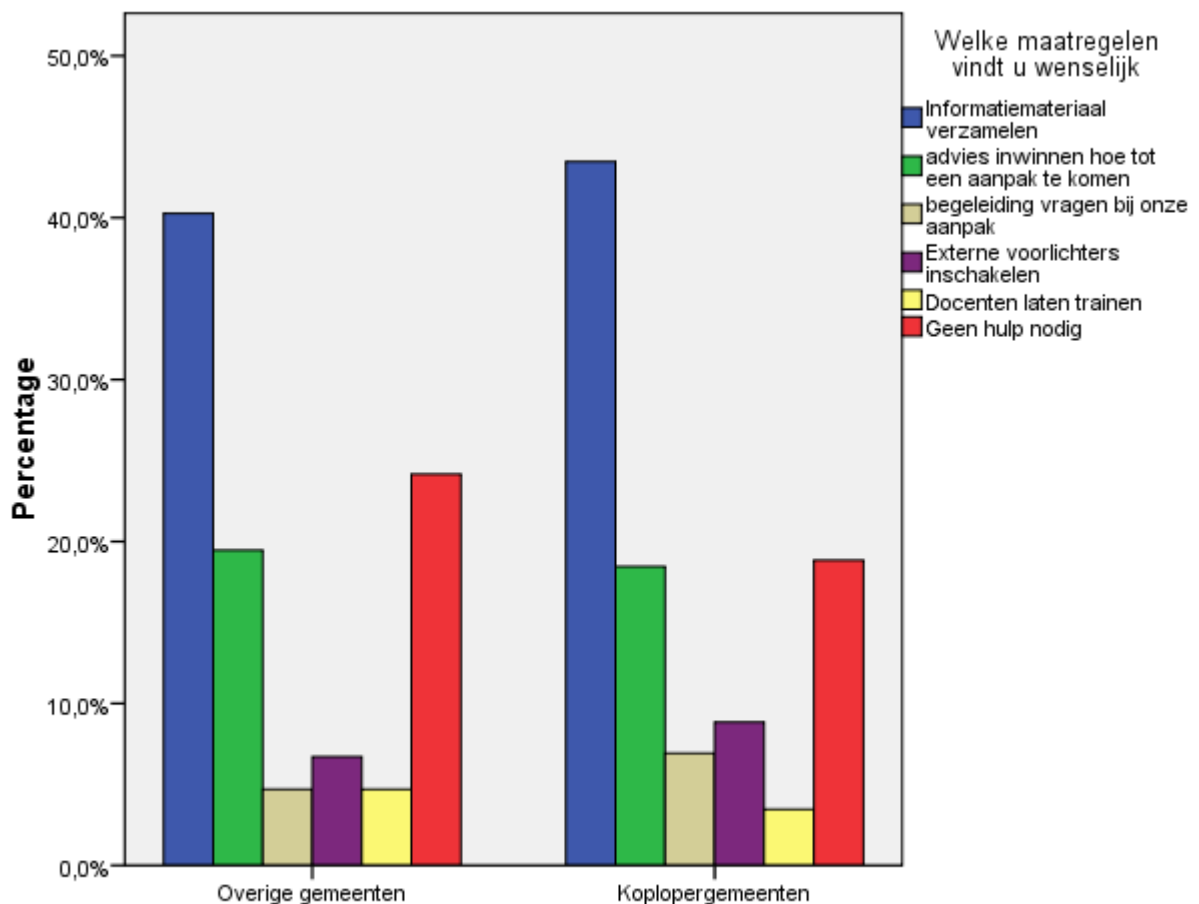
Ook al zijn er in de koplopergemeenten meer scholen die zeer zeker zijn van de toepassing van hun visie, zijn er relatief minder die zeker zijn van optreden tegen discriminatie. De

verschillen in de bovenstaande figuur zijn dan ook niet significant op de gebruikelijke 95 of 99% betrouwbaarheidsintervallen. Wel geldt een betrouwbaarheid van 90%.

Behoeften

Qua behoeften verschillen de koplopergemeenten niet van anderen. De hoge mate van 'geen hulp nodig' en populariteit van het informatie verzamelen is opmerkelijk.

Figuur 9: Indicatie behoeften naar koploperstatus

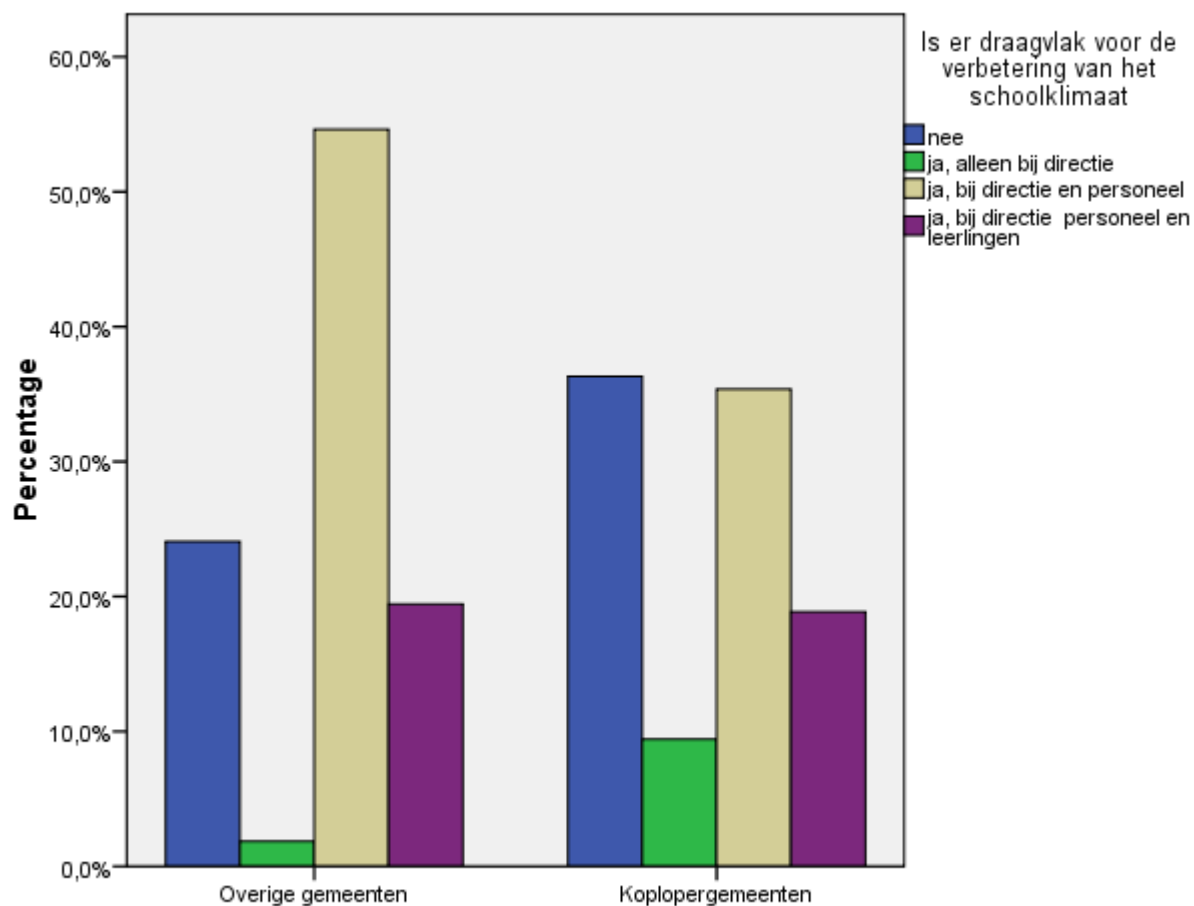

Bron: eigen analyse

Draagvlak

Op grote lijnen lijkt het dus dat de scholen in koplopergemeenten er op voorhand al beter voorstaan; ze hebben een duidelijkere visie en handelen daar ook naar. Deze scholen zeggen ook dat er meer draagvlak is voor een aanpak.

Figuur 10: Verbetering in draagvlak naar koploperstatus

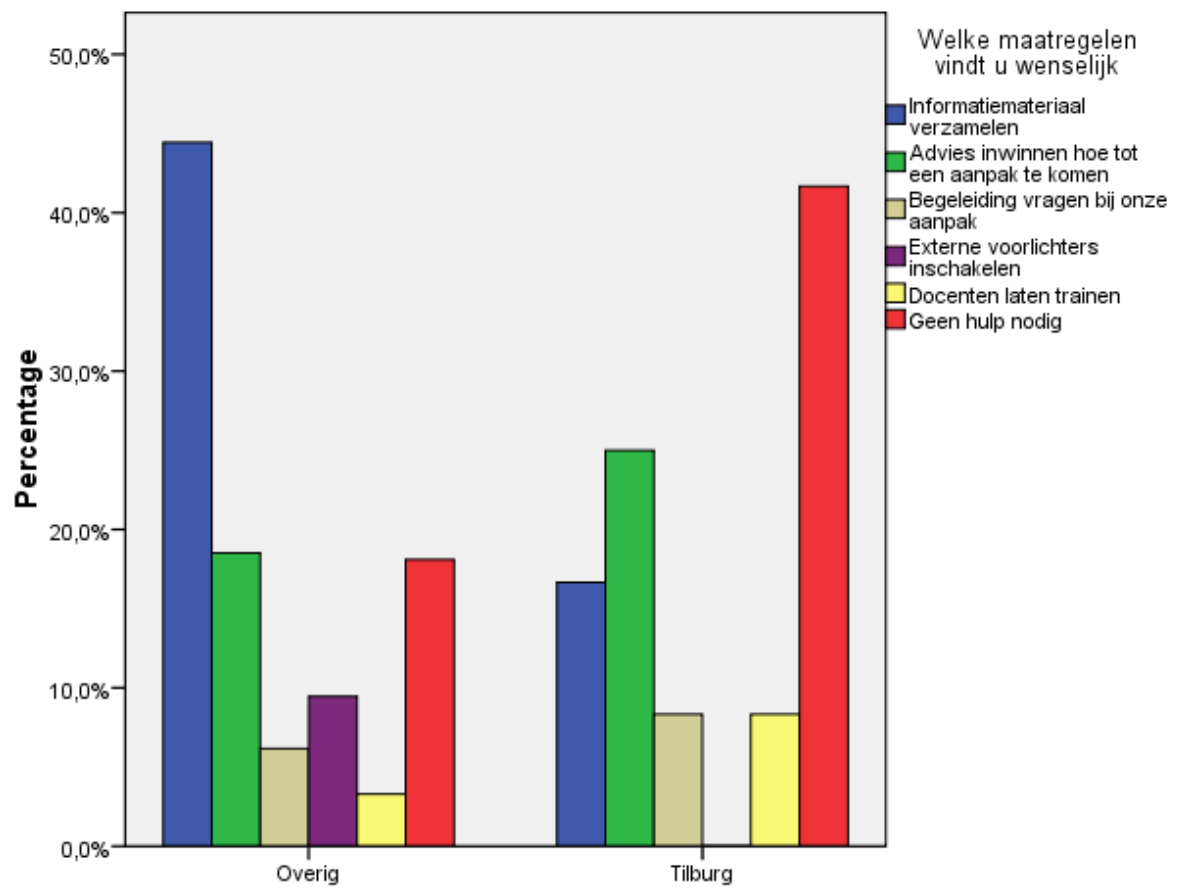

Bron: eigen analyse

Zijn er verschillen in behoeften tussen koplopergemeenten?

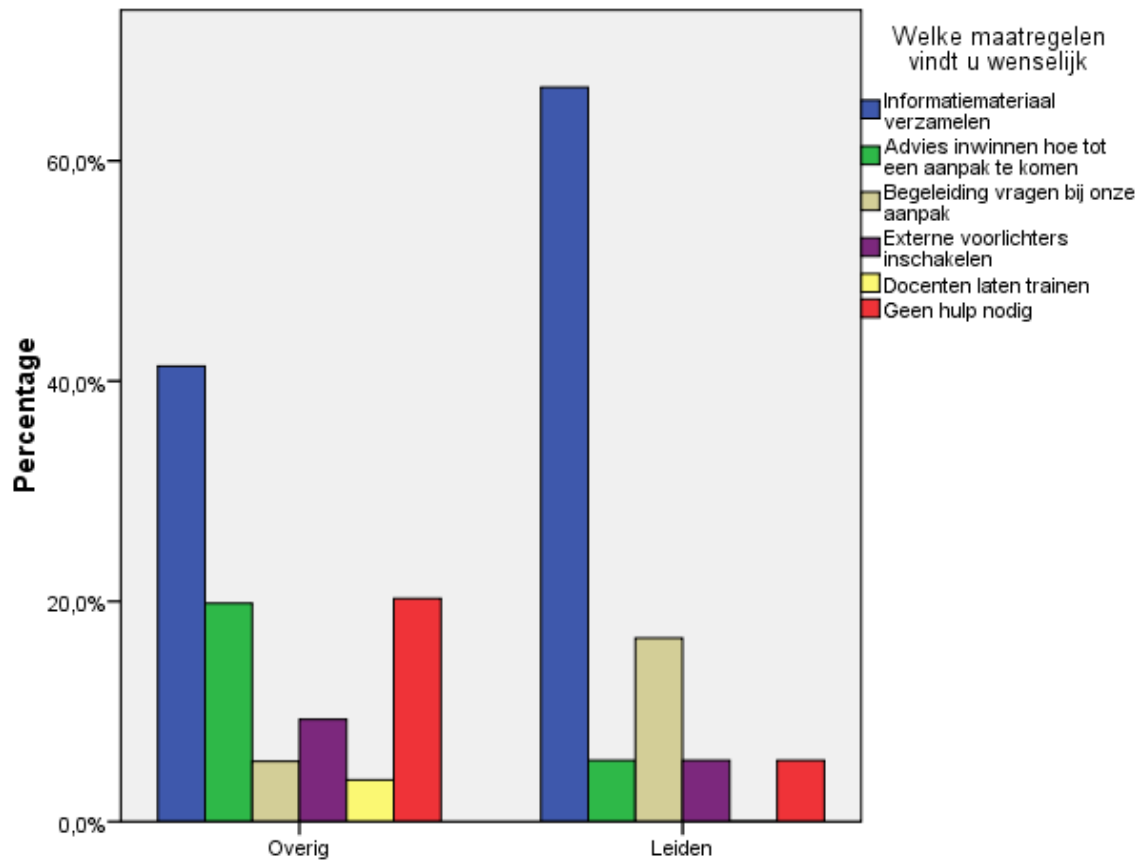
Ten behoeve van het lokale beleid van gemeenten hebben we onderzocht of er verschillen zijn in behoeften in de koplopergemeenten. Daarbij blijken er twee gemeenten met een 95% significantie uit te springen: Leiden en Tilburg. In Leiden is de informatiebehoefte duidelijk groter dan in andere koplopergemeenten. In Tilburg daarentegen geven veel scholen aan geen hulp nodig te hebben.

Figuur 11: Behoeftte vraag Tilburg ten opzichte van overige koploper gemeenten

Bron: eigen analyse

Figuur 12: Behoeftte vraag Leiden ten opzichte van overige koploper gemeenten

Bron: eigen analyse

Beschouwing en conclusies

In dit hoofdstuk vergelijken we waar mogelijk onze resultaten met ander onderzoek en praktijkervaringen, en trekken we onze conclusies.

Visie

Hoe interpreteren wij het hoge percentage scholen dat zegt een visie te hebben op het tegengaan van discriminatie in het algemeen en homodiscriminatie in het bijzonder?

Enerzijds ligt het voor de hand om te opperen dat er hier sprake is van een sociaal wenselijk antwoord. Deze interpretatie wordt onderschreven door het recente onderzoek van de Inspectie voor het Onderwijs, waaruit bleek dat schoolleiders op dezelfde vragen over homo-emancipatie aanzienlijk positiever antwoorden dan docenten en leerlingen. Waar de schoolleiders in 60 tot 70% van de gevallen zeggen aandacht te hebben voor seksuele diversiteit, zeggen docenten dat dit slechts in 35% van de gevallen zo was. Een nog kleiner percentage van 22% van de leerlingen merkte iets van zo'n aanbod (Inspectie van het Onderwijs, 2009b, pag. 60-61).

Anderzijds kan het zijn dat schoolleiders weinig zicht hebben op wat zich op de werkvloer afspeelt. Daarbij denken zij op de eerste plaats wellicht dat een generiek of algemeen geformuleerd beleid ook geldt voor allerlei minderheden zoals homo's, lesbiennes en biseksuelen, en bovendien dat de algemene richtlijnen ook automatisch worden toegepast door het personeel. Deze veronderstellingen worden gelogenstraft door de door personeel en leerlingen ervaren praktijk. Dat de beantwoording van vragen over visie en draagvlak consistent is met de beantwoording van vragen over openlijkheid over seksuele voorkeur bij personeel en leerlingen, wijst erop dat schoolleiders de situatie weliswaar onderschatten, maar niet met opzet sociaal wenselijk antwoorden.

De positieve beantwoording van de vragen over visie kan wel wijzen op een potentieel positieve houding tegenover het consequent toepassen van het algemene beleid op homo's, lesbiennes en biseksuelen. Bij schoolbegeleiding kunnen schoolleiders hier in de toekomst op worden aangesproken.

Ten slotte een kanttekening bij het meten van 'visie'. Sommige scholen melden dat de school een visie heeft, maar dat die niet is vastgelegd. Andere melden dat er wel een formele visie is, maar dat onduidelijk is of die breed gedragen wordt of handen en voeten krijgt. Zulke opmerkingen sluiten aan op de opvatting van schoolbegeleider Frits Prior van het APS, die beschreef dat scholen wat veiligheid betreft in vier fasen van bewustzijn

kunnen verkeren (Prior, 2005). Aanvankelijk zijn scholen zich (1) onbewust of ontkennen ze dat er sprake is van onveiligheid. Als er een bewustzijn ontstaat, vertaalt zich dat doorgaans eerst in (2) het ontwikkelen van een visie en maatregelen op papier. Het proces begint echt op gang te komen als (3) het hele team van harte betrokken raakt, en een meer gemeenschappelijk bewustzijn en de intenties vertaalt naar concrete acties. Als deze acties zijn geïntegreerd en 'gewoon' zijn geworden, komt de school in (4) een situatie van 'onbewuste' veiligheid. In die situatie is het van belang om het bewustzijn geregeld te prikkelen en 'te blijven bewegen', want anders loopt men het risico dat de impliciet geworden verworvenheden weer verloren gaan, en men weer van voren af aan moet beginnen.

1. onbewust onveilig: Geen actie	2. bewust onveilig: visievorming, plan
4. onbewust betrokken: het gaat als vanzelf	3. bewust betrokken: acties door het team

De categorisering van Prior is een situatiebeschrijving, geen stappenplan. Scholen kunnen zowel van situatie 3 naar 4 gaan als van 4 naar 3 of van 4 naar 2. Prior gebruikt het schema vooral als bewustwordinginstrument. Het is lastig om een dergelijke indeling meetbaar te maken.

Karakterisering van de school

Uit ervaringen met scholen blijkt dat in een grote meerderheid van de gevallen scholen aandacht voor homoseksualiteit overlaten aan enthousiaste docenten. Er is ruimte voor, maar het wordt niet gestimuleerd of ingebed. Dit blijkt ook uit diverse onderzoeken, zoals dat van de Inspectie van het Onderwijs (Inspectie van het Onderwijs, 2009b), Diversion (Hendriks & Snijders, 2007) en het SCO-Kohnstamm Instituut (Derriks & De Kat, 1999). Dat de helft van de schoolleiders denkt dat het hele personeel meewerkt aan een homovriendelijke sfeer, is aantoonbaar niet correct en toont aan dat schoolleiders de situatie op hun school niet goed kunnen inschatten.

Voorlichting

Hoeveel werkelijke aandacht er wordt besteed aan homoseksualiteit in de lessen blijft onduidelijk. Zo vond Anne Kersten in 1993 (Kersten & Sandfort, 1994) dat 69% van de scholen aandacht besteedt aan homoseksualiteit, maar in een scan naar leermiddelen uit

2001 (Korte et al, 2001) bleek dat in nog geen 50% van de schoolboeken homoseksualiteit min of meer een plaats heeft. Anne Kersten vond dat 13% van de scholen gebruik maakt van voorlichting door vrijwilligers van homo/lesbische organisaties, in een onderzoek onder deze voorlichtingsgroepen (Dankmeijer, 1994) schatten de groepen zelf in dat ze tussen de 10 en 25% van de leerlingen bereiken (hoewel deze groepen dat vaak niet echt monitoren). Ten opzichte van dit soort getallen kan het zijn dat het hier gevonden percentage van 35% relatief correct is.

Pesten

Op 94% van de scholen geeft men aan dat men denkt dat homo's of jongeren die zo overkomen wel eens gepest worden, in 50% van de gevallen tamelijk, zeker of zeer zeker. Deze resultaten steken negatief af tegenover de antwoorden op de vragen naar visie en het karakter van de school. Het geeft geen rooskleuring beeld van het heersende klimaat op scholen.

Corrigerend optreden

Scholen geven in zeer hoge mate (93%) aan dat zij negatief gedrag naar homo's, lesbiennes of biseksuelen tegengaan en daarbij ook aangeven dat homovijandig gedrag onacceptabel is. Dit is overigens niet significant beter in koplopergemeenten, ondanks dat scholen daar zeggen meer visie en draagvlak te hebben.

Uit het recente onderzoek van de Inspectie voor het Onderwijs komen veel lagere percentages. Met de stelling 'Op onze school treden personeelsleden consequent op tegen degenen die homoseksuele personeelsleden of leerlingen uitschelden of anderszins lastigvallen', is 34% in het praktijkonderwijs, 58% in het vmbo en 61% in het havo/vwo het eens. Hoewel de vraag van de inspectie door de toevoeging 'consequent' iets stringenter is geformuleerd, liggen de percentages wel ver uiteen. We verwachten daarom dat de schoolleiders deze vraag hoogstwaarschijnlijk nogal sociaal wenselijk hebben beantwoord, of dat ze weinig zicht hebben op hoe dit speelt op de werkvloer.

Sociale afstand

Empowerment is bezig om de doelen voor homo-emancipatie op scholen nader te specificeren, omdat blijkt dat algemene doelen zoals 'zichtbaarheid', 'bespreekbaarheid' en 'het voorkomen van discriminatie' te algemeen blijven, en daardoor onvoldoende stimuleren tot nadenken over de concrete maatregelen en soorten voorlichting die nodig zijn. Concrete doelen zullen vooral betrekking hebben op een het kleiner maken van de sociale afstand (samen huiswerk maken, op schoolreis gaan, sporten, et cetera) en

vergroting van de sociale steun (opkomen voor iemand die gepest uit uitgescholden wordt). Omdat sociale steun onder leerlingen in de Nederlandse situatie te hoog gegrepen is als doel, hebben we ons in dit onderzoek gericht op het in kaart brengen van sociale afstand. Empowerment vindt dat het schoolbeleid, lokaal beleid en rijksbeleid meer gericht moet worden op het verkleinen van de sociale afstand.

Uit het onderzoek blijkt dat 95% van de schoolleiders maatregelen wil treffen als op hun school wordt aangetoond dat vier op de tien leerlingen afstand houdt tot homoseksuele, lesbische en biseksuele leerlingen. Dit getal is min of meer standaard voor alle scholen, zo blijkt herhaaldelijk uit landelijk onderzoek (Kersten, 1994; Metselaar, 2008). Voor schoolleiders blijft het echter moeilijk te geloven dat dit ook op hun eigen school speelt.

In Nijmegen monitort de GGD via de Jeugdmonitor de mening van leerlingen over homoseksualiteit. Het terugkoppelen van de onderzoeksgegevens per school heeft in Nijmegen een duidelijk effect op de mening van schoolleiders. Zulke monitoring en terugkoppeling *per school* van onderzoeksgegevens heeft dus een duidelijke functie in het motiveren van een school om homobeleid te maken.

Draagvlak

Ruim 60% van de respondenten weet niet of er draagvlak is voor homo-emancipatie op hun school of ze weten zeker dat het niet zo is. Dit cijfer staat in schril contrast tot de mooie woorden over visie. Uit nadere analyses blijkt ook dat het hebben van een visie wel een 'determinant' is voor een meer uitvoerend homobeleid, maar dat het hebben van ene visie daar nog niet automatisch toe leidt. Schoolleiders gaan er vaak vanuit dat positieve aandacht voor homoseksualiteit door het personeel 'vanzelf' gaat omdat het door hen gezien wordt als integraal onderdeel van algemeen veiligheidsbeleid. Maar hun eigen inschatting van het draagvlak voor een specifieke invulling van hun algemene beleid is laag.

Gay/Straight Alliances en andere leerlingeninitiatieven

Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat schoolleiders in principe positief staan ten opzichte van initiatieven van leerlingen rond het bestrijden van homovijandigheid op school. We hebben gezien de ruimte in dit onderzoek niet door kunnen vragen naar de aard van initiatieven die gewaardeerd zullen worden. Maar uit praktijkervaringen blijkt dat het initiatief voor een 'homoweek' op een school vaak weerstand oproept, terwijl een 'diversiteitweek' beter geaccepteerd wordt. In een 'diversiteitweek' blijkt echter het homoaspect vaak weer onder te sneeuwen. In de praktijk blijkt hier, net als op andere punten, dat er nog steeds een flinke weerstand bestaat om homoseksualiteit expliciet te benoemen of zichtbaar te maken. De praktijk van de Gay/Straight Alliances (GSA's) zal uitwijzen hoe schoolleiders omgaan met het streven van homoseksuele, lesbische en in

toenemende mate ook transgender leerlingen om hun diversiteit zichtbaar te maken. In ieder geval zal de database met schoolgegevens het in de komende jaren voor de GSA's mogelijk maken in te schatten hoe de schoolleiding staat tegenover initiatieven.

Ondersteuning

Uit de wensen op het gebied van externe ondersteuning blijkt dat naarmate de steun meer tijd of actie van de school zelf vergt, er minder behoefte aan is. Dit hoeft geen verbazing te wekken, want een dergelijk patroon zien we standaard terug in alle behoeftenpeilingen van deze aard.

Uit de huidige praktijk van het aanbieden van voorlichting, lespakketten, theaterproducties, docententraining en schoolbegeleiding blijkt tot nu toe dat de behoefte aan ondersteuning zeer gering is. Het bewustzijn dat homo-emancipatie een relevant thema is voor de school bestaat nog nauwelijks. En omdat scholen nog maar weinig aandacht besteden aan homoseksualiteit, lopen ze ook nog niet aan tegen knelpunten waarvoor ze ondersteuning wensen. Uit begeleidingstrajecten blijkt dat wensen voor meer interactieve steun pas na enkele jaren ontstaan, nadat docenten lessen gaan uitproberen of in andere situaties met leerlingen en collega's in gesprek gaan over een verbetering in hun houding.

Op basis van deze praktijkervaringen vroegen wij ons af in hoeverre de ondersteuningsbehoeften rond homo-emancipatie afwijken van wensen voor vergelijkbare thema's. Om dit te kunnen nagaan, hebben we de resultaten vergeleken met de situatie rond het thema aidsvoorlichting, toen dat thema in de maatschappelijke belangstelling kwam.

De vragen in deze onderzoeken over voorlichtingsbijeenkomsten zijn niet goed vergelijkbaar met onze vraag naar 'informatie inwinnen'. Bij de introductie van aidsvoorlichting in scholen werden overal in het land voorlichtingsbijeenkomsten georganiseerd. De vraag naar behoefte aan zulke voorlichtingsbijeenkomsten (interactief) is niet goed vergelijkbaar met 'informatie verzamelen' (passief). Hoewel ook de andere vragen uit 1989 en 1995 niet exact hetzelfde zijn met de door ons gestelde, kunnen we toch tot een zekere indruk komen.

Figuur: vergelijking behoefte ondersteuning aidsvoorlichting/homo-emancipatie

Aidsvoorlichting	1988-1998	1994-1995	Homo-emancipatie	2009
Bron: Mellink & Geijtenbeek, 1995				
Externe ondersteuning	59%	31%		79%
Specifieke ondersteuning				
Advisering lesmateriaal	23%	9%	Advies inwinnen over hoe we tot een aanpak kunnen komen	18,7%
Docentencursus	22%	11%	Onze docenten laten trainen	4,1%
Gastlessen	18%	17%	Externe voorlichters (van de lokale homo-organisatie) inschakelen	7,9%
Voorlichtingsbijeenkomsten	13%	5%	Informatiemateriaal verzamelen	42,1%
Begeleiding of advies bij lessen	10%	5%	Begeleiding vragen bij onze aanpak	5,6%

De algemene behoefte aan externe ondersteuning bij aidsvoorlichting lag zelfs in het begin van de aidsepidemie vrij laag: 59% tegen 79% bij homo-emancipatie. Dit kan wijzen op een relatief grote belangstelling voor ondersteuning op het gebied van homobeleid. Bij de andere vragen blijkt echter een ander beeld. Homo-emancipatie scoort bijna steeds lager dan aidsvoorlichting: advisering over een aanpak of lesmateriaal 18,7% tegen 23%, docentencursus 4,1% tegen 22%, gastlessen 7,9% tegen 18% en schoolbegeleiding 5,6% tegen 10%.

Onze conclusie is dat er wel sprake lijkt te zijn van een passieve behoefte aan informatie, maar dat de bereidheid om te investeren in homo-emancipatie nog op een laag niveau ligt.

Draagvlak op school

De antwoorden op de vraag naar draagvlak op school geven aan dat schoolleiders in hoge mate onzeker zijn over het draagvlak. Ruim 32% zegt direct dat er geen draagvlak is en daarnaast beantwoordt meer dan 30% de vraag met 'weet niet' of geeft zelfs helemaal geen antwoord. Van de andere respondenten zegt 18% dat er een breed draagvlak is onder

iedereen, inclusief leerlingen. Circa 43% zegt dat het draagvlak zich beperkt tot personeel. De antwoorden op deze vraag geven aan hoe verschillend de situatie op scholen kan liggen. Er lijkt een voedingsbodem te zijn voor verbeteringen in 60 tot 70% van de scholen. In 30% van de scholen ligt het nog moeilijk.

Open sfeer

Ook over de al dan niet open sfeer (een significante factor in een homovriendelijk schoolklimaat) zijn schoolleiders en zorg- of veiligheidscoördinatoren verdeeld. Circa 10% weet het niet of beantwoordt de vraag niet, bijna 43% blijft hangen in 'enigszins' of 'tamelijk'. Daarmee is er volgens schoolleiders op circa 50% van de scholen een open sfeer. Dat is mager te noemen voor zo'n belangrijke voorwaarde voor effectief diversiteitbeleid.

Openlijkheid op school

Als we de gemiddelde grootte van scholen nemen, komen we op circa 750 leerlingen. Op zo'n school zijn er rond de 37 leerlingen met overwegend homo/lesbische gevoelens en nog eens 37 leerlingen met biseksuele gevoelens. Uit onderzoek onder homo/lesbische jongeren (Franssens, Koning & Hospers, 2007) is bekend dat de gemiddelde coming-out leeftijd rond de 18 ligt en dat circa 15% van zichzelf zegt op school 'openlijk' te zijn, dus tussen de vijf en tien leerlingen per school. Van biseksuelen is bekend dat ze aanzienlijk minder openlijk zijn.

Als we deze inschatting vergelijken met de waarneming van schoolleiders, krijgen we de indruk dat schoolleiders het aantal openlijke leerlingen (34% kent er geen, de rest schat meestal dat er één tot vijf openlijke leerlingen zijn) onderschatten. Het kan ook zijn dat homo- en lesbische leerlingen zelf de aard van hun openlijkheid overschatten.

Over openlijke homo/lesbische docenten lijkt de inschatting meer realistisch. Uit onderzoek blijkt dat 33% van de homodocenten en 17% van de lesbische docenten er niet voor uit komt (De Graaf et al, 2003). Op een gemiddeld personeelbestand van tussen de 50 en 100 docenten mag men dus tussen de vijf en tien homo/lesbische/biseksuele docenten verwachten. De schoolleiders schatten dit meestal in op één tot vijf (hoewel ook 34% aangeeft het niet te weten wat docenten betreft).

Aanbevelingen

Aanspreken van scholen

Het is goed dat veel scholen zeggen een visie te hebben op diversiteit, discriminatie en homo-emancipatie. Dat kunnen we interpreteren als een zekere bereidheid. Ook weet men in welke context aandacht voor homoseksualiteit kan plaatsvinden. Maar mooie woorden zijn nog geen daden. Hierop moeten scholen actief worden aangesproken.

Vergroting draagvlak

Het baart zorgen dat concrete maatregelen door scholen achterblijven. Er moet meer gekoerst worden op concrete initiatieven. De inhoudelijke visies die men vaak zegt te hebben, moeten worden omgezet in een breder draagvlak onder het personeel en leerlingen, zodat er ruimte ontstaat voor praktische maatregelen door docenten en activiteiten door leerlingen.

Een pakket van effectieve maatregelen

Schoolleiders en zorgcoördinatoren denken nog te vaak dat een homovriendelijke sfeer een automatisch onderdeel is van een algemeen of generiek veiligheidbeleid. Dit is een misverstand. Een adequaat homobeleid moet weliswaar worden ingebed in breder beleid rond veiligheid en burgerschap, maar komt niet 'automatisch' tot zijn recht zonder specifieke aandacht.

Daarnaast denken veel schoolleiders, coördinatoren en docenten dat het incidenteel inzetten van een voorlichting of het opnemen van een tekst in de schoolbrochure volstaat. In Nederland is nog nauwelijks duidelijk welke (combinatie van) maatregelen echt effect hebben, met name op het verkleinen van de sociale afstand tussen leerlingen. Hier moet meer aandacht voor komen.

Voorlichting en advies aan schoolleiders

Locatiedirecteuren worstelen met veiligheidsbeleid. Zeker op specifieke aspecten zoals homoseksualiteit ontbreekt het hen aan inzicht, inschattingsvermogen en instrumenten om tot actie te komen. Scholen moeten daarom meer gericht benaderd en begeleid worden. Locatiedirecteuren, zorgcoördinatoren en veiligheidscoördinatoren moeten worden voorgelicht en begeleid om handen en voeten te geven aan hun aanpak.

Literatuur

Dankmeijer, P. (2001), *Gerapporteerde onveiligheid door homojongeren vergeleken met heterojongeren*. Amsterdam: Empowerment Lifestyle Services.

Dankmeijer, Peter (2005), *Zwakke schakels in homo-emancipatie. Verkenning naar de keten kwaliteit van het beleid rond homoseksualiteit in het onderwijs*, Kenniscentrum Lesbisch en Homo-emancipatiebeleid, Amsterdam, augustus 2005

Dankmeijer, P. (2009), Schoolbegeleiding over homo-emancipatie in Amsterdam. Wat houdt dat nu in?, in: *Evaluatie project Veiligheid en Seksuele Diversiteit VO Amsterdam*. Notitie voor de Gemeentelijke Commissie Onderwijs Amsterdam. Amsterdam: Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling.

Empowerment Lifestyle Services, i.s.m. landelijke Hetero-Homo Onderwijsalliantie (2008), *Benchmark effectief lokaal homobeleid in het onderwijs*, Amsterdam: Empowerment Lifestyle Services

Franssens, Dirk; Koning, Maaike; Hospers, Harm (2007), *Outcomes. Deelrapport 1 Homojongenscohort*. Universiteit Maastricht, september 2007

Felten, H. (2008), *Als een homo op je valt... Acceptatie van homoseksualiteit onder Utrechtse (hetero)jongeren*. Utrecht: MOVISIE, juni 2008

Graaf, H. de; Meerendonk, B. van de; Vennix, P.; Vanwesenbeeck, I. (2003), *Beter voor de klas, beter voor de school. Werkbeleving en gezondheid van homo- en biseksuele mannen en vrouwen in het onderwijs*, Enabling Safety for Lesbige Teachers/RutgersNissoGroep, Dekkers, Utrecht (volledige publicatie te verkrijgen bij RutgersNissoGroep, samenvatting bij COC Nederland)

Hendrix, L., & Sniijders, H. (2007), *Het probleem komt vanzelf de klas in. Omgaan met moeilijk bespreekbare kwesties in de klas*. Amsterdam: Diversion.

Inspectie van het Onderwijs (2009a), *Anders zijn is van iedereen. Gesprekken met schoolgaande jeugd over hetero- en homoseksualiteit*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2009b), *Weerbaar en divers. Een onderzoek naar seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid in het onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Kersten, Anne; Sandfort, Theo (1994), *Lesbische en homoseksuele adolescenten in de schoolsituatie*, Utrecht, Interfacultaire Werkgroep Homostudies

Kotter, J. (1996), *Leading Change*. Boston: Harvard Business School Press.

Korte, Bernadette; Leurink, Anne; Lodeweges, José; Ridderink, Merleen (2001), *Quick scan homoseksualiteit in leermiddelen*, Nationaal InformatieCentrum Leermiddelen, SLO Enschede, november 2001

Kuyper, L., Vanwesenbeeck, I., Dankmeijer, P. (2007), *Nameting Adelmund pilots*, Utrecht: Rutgers Nisso Groep, november 2007

Mellink, E.C.; Gijtenbeek, J. ((1995), *Aidsvoorlichting in het voortgezet onderwijs. Een herhalingsonderzoek 1989-1995* Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut

Metselaar, Marijke, (2008), *Vrolijke scholen?->! Een onderzoek naar de invloed van de school als protectieve factor op het verminderen of voorkomen van psychosociale problemen bij jongeren met een Same Sex Attraction*. Masterscriptie Opvoedingsondersteuning Afdeling Pedagogische en Onderwijskundige Wetenschappen Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, juli 2008

Mooij, Ton (2007), *Discriminatie in en rond de school: rapport. Secundaire analyse van gegevens verkregen met de Veiligheidsmonitor V(S)O 2006*, Nijmegen, ITS, juli 2007

Prior, Frits (2005) *Het doet hier alles. Bewust omgaan met hetero-, homo- en biseksualiteit in het onderwijs*, Algemeen Pedagogisch Studiecentrum, Utrecht, maart 2005

Schouten, M, Dankmeijer, P. (2008), *De roze draad in veiligheid op school. Seksuele diversiteit in ene brede aanpak van omgangsvormen: een handreiking voor schoolleiders* Amsterdam, Empowerment Lifestyle Services, februari 2008

Bijlage 1: brief aan scholen

Amsterdam 18 maart 2009

Onderwerp **enquête sociale veiligheid**

Geachte heer/mevrouw,

De AOb, CNV Onderwijs, CBOO, COC Nederland en Empowerment willen graag uw medewerking vragen aan een korte enquête over uw aanpak van sociale veiligheid en hoe u homoseksualiteit daarin meeneemt. De enquête kost 7 minuten. De resultaten van de enquête zullen ons en uw gemeente helpen om u beter te ondersteunen op deze thema's.

- Voor het invullen gaat u naar de website www.vrolijkescholen.nl
- Klik daar op het menu-item 'schoolenquête'
- U komt dan op een inlogpagina, waar u inlogt met uw persoonlijke code: «toegangscodes»
- Vul de vragenlijst in
- Indien gewenst, kunt u met uw code later uw gegevens raadplegen of aanpassen

Wij hopen dat u bereid bent aan dit onderzoek mee te werken. Op de achterzijde van deze brief vindt u enige achtergrondinformatie. Als u vragen heeft, kunt u die richten tot [...].

Met vriendelijke groet,

Peter Dankmeijer

directeur Empowerment

Toelichting op het onderzoek

Minister Plasterk heeft deze kabinetsperiode de coördinatie van het homo-emancipatiebeleid op zich genomen. Het onderwijs is een belangrijk aandachtspunt. Daarom heeft de minister een landelijke Hetero-Homo Onderwijsalliantie van onderwijsorganisaties opgezet die samenwerken aan de integratie van aandacht voor homoseksualiteit in de aanpak van scholen wat betreft sociale veiligheid. De alliantie bestaat uit de vakbonden AOb en CNV Onderwijs, het netwerk openbaar onderwijs CBOO, COC Nederland en het kenniscentrum seksuele diversiteit in het onderwijs Empowerment.

De alliantie heeft op basis van onderzoek geïnventariseerd wat de succesfactoren zijn van de meest effectieve schoolaanpak. Deze succesfactoren zijn specifiek voor homo-emancipatie geformuleerd, maar zijn in feite succesfactoren voor sociaal veiligheidsbeleid in brede zin. De factoren zijn:

1. De school heeft een door het personeel uitgedragen visie over diversiteit en discriminatie.
2. De school heeft een door het personeel gedragen visie over hoe negatief gedrag naar homo's, lesbiennes, biseksuelen en transgenders op school voorkomen of aangepakt zal worden.
3. De school geeft voorlichting over gelijke behandeling van mannen en vrouwen en nuanceert stereotype man/vrouw-rollen.
4. De school geeft voorlichting over discriminatie rond seksuele diversiteit. Deze voorlichting is gericht op het voorkomen van negatief gedrag naar homo's, lesbiennes, biseksuelen en transgenders.
5. Het personeel treedt corrigerend op als iemand een negatieve opmerking maakt over homo's, lesbiennes, biseksuelen of transgenders. De school heeft duidelijke afspraken over negatief gedrag rond homoseksualiteit.
6. De school laat aan leerlingen die discrimineren, duidelijk merken dat homovijandig gedrag onacceptabel is.
7. De school heeft vertrouwenspersonen of andere functionarissen op school die aanspreekbaar zijn op knelpunten van leerlingen en docenten rond homoseksualiteit.
8. De school werkt aan een kwaliteitsbeleid, waarin draagvlak wordt gecreëerd voor een geïntegreerde aanpak van negatief gedrag rond homoseksualiteit binnen de brede aanpak van veiligheid, prosociaal gedrag en non discriminatie.
9. Als een homo- of lesbische leerling of personeelslid er op school voor uit wil komen, krijgt zij/hij daarvoor steun van het personeel.
10. Als een homo- of lesbische leerling of personeelslid komt met voorstellen ter verbetering van de situatie, neemt de directie die serieus in overweging.

We willen van u graag weten in hoeverre binnen uw beleid met deze succesfactoren rekening is gehouden.

Misschien zult u op een aantal vragen 'nee' moeten antwoorden of geen antwoord hebben. Dat is vanzelfsprekend als u nog een begin moet maken met dit soort beleid of daarmee net begonnen bent. De enquête is daarom vooral een instrument om inzicht te geven in de stand van zaken. Bovendien krijgt u de gelegenheid om eventuele ondersteuningsvragen formuleren. De resultaten van de enquête zullen de alliantie en uw gemeente helpen om u beter te ondersteunen.

De gegevens worden niet per school gepubliceerd, maar zijn ook niet helemaal anoniem. Veel gemeenten en andere instellingen zijn bereid om u te ondersteunen. De enquête is bedoeld om deze ondersteuning te stimuleren en te vergemakkelijken. Daarom stellen wij de gegevens beschikbaar aan gemeenten en betrouwbare schoolbegeleiders die een regionaal aanbod op maat willen ontwikkelen. De gegevens worden niet verkocht of voor commerciële doeleinden ter beschikking gesteld.

Wij vragen u om contactgegevens om u te kunnen bellen bij eventuele onduidelijkheden. Bovendien kan dit toekomstig contact met ondersteuners vergemakkelijken.

Bijlage 2: Landelijke enquête onder directies VO-scholen

In opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Wetenschappen en Cultuur hebben de AOb, CNV Onderwijs, het Centraal Bureau Openbaar Onderwijs (CBOO) en Empowerment (kenniscentrum seksuele diversiteit in het onderwijs) en COC Nederland een alliantie gesloten om de veiligheid van homoseksuele leerlingen en docenten te bevorderen.

Met deze korte enquête brengt Empowerment in kaart hoe scholen reeds proberen om sociale veiligheid te creëren voor homo- en lesbische leerlingen en personeel.

De enquête heeft 24 vragen en is in 7 minuten in te vullen.

De resultaten worden gebruikt om de landelijke en lokale ondersteuning van scholen te verbeteren.

Contactgegevens

1. Van uw school zijn de volgende gegevens bij ons bekend:

schoolnaam

naam locatie

postadres

telefoonnummer

e-mail

Zijn deze gegevens correct?

Ja

Nee, niet correct

Nee, wij zijn geen schoollocatie maar bestuursbureau of anders

2. Wat zijn de correcte gegevens?

Naam van de besturenkoepel: {tekstvak/naam besturenkoepel} toelichting: indien van toepassing

Naam van de school: {tekstvak/naam scholenkoepel} toelichting: als u onderdeel bent van een scholengroep met meerdere locaties, is dit de naam van uw scholengroep

Naam van de schoollocatie/vestiging/stafbureau: {tekstvak/schoollocatie}

Postadres: { tekstvak/adres} {postcode} {plaats}

Telefoonnummer van de school: {algemeen telefoonnummer}

Algemene e-mail: {e-mail}

3. Uw eigen contactgegevens (deze gegevens gebruiken wij als we nog vragen hebben over de door uw ingevulde gegevens; deze vraag is niet verplicht)

Voornaam: {Voornaam}

Tussenvoegsel: {Tussenvoegsel}

Achternaam: {Achternaam}

Uw doorkiesnummer op school: {Doorkiesnummer op school}

Uw privé of mobiele nummer: {tekstvak}

Tijd waarop wij u het best kunnen bereiken: {tekstvak}

{Toelichting}

Gegevens over uw school

4. Welke opleidingen heeft uw schoolvestiging? (meerdere opties mogelijk)

- Basisonderwijs
- Speciaal basisonderwijs
- Praktijkonderwijs
- Leerweg ondersteunend onderwijs
- VMBO
- HAVO
- VWO
- Gymnasium
- ROC/MBO
- ROC/Volwasseneneducatie
- HBO
- Universiteit
- Anders

Toelichting {Toelichting}

5. Welke denominatie heeft uw schoolvestiging?

- Openbaar
- Rooms-katholiek
- Protestants-christelijk
- Evangelisch
- Reformatorisch
- Interconfessioneel
- Algemeen bijzonder
- Anders

Toelichting {Toelichting}

6. Hoeveel leerlingen heeft uw schoollocatie?

- Minder dan 500
- Tussen de 500 en 1.000
- Tussen de 1.000 en 1.250
- Tussen de 1.250 en 1.500
- Meer dan 1.500

Toelichting {Toelichting}

7. Hoeveel personeel heeft uw schoollocatie?

- Minder dan 50
- Tussen de 50 en 100
- Tussen de 100 en 150
- Tussen de 150 en 200
- Meer dan 200

Toelichting {Toelichting}

Hoe u komt tot een visie

8. Heeft uw school een door het personeel uitgedragen visie over diversiteit en discriminatie?

- Zeer zeker
- Zeker
- Tamelijk
- Enigszins
- Niet

- Ik weet het niet
Toelichting {Toelichting}

9. Heeft uw school een door het personeel gedragen visie over hoe negatief gedrag naar homo's, lesbiennes of biseksuelen op school voorkomen of aangepakt zal worden?

- Zeer zeker
 Zeker
 Tamelijk
 Enigszins
 Niet
 Ik weet het niet
Toelichting {Toelichting}

10. Hoe zou u uw school karakteriseren: (één keuze mogelijk, kies voor de karakterisering die het meest bij uw school past)

- De school doet niets met homoseksualiteit
 Een enkele docent besteedt er aandacht aan
 De directie neemt initiatief tot beleid op dit thema
 Het merendeel van het personeel werkt mee aan een homovriendelijke sfeer
 Het merendeel van de leerlingen werkt mee aan een homovriendelijke sfeer
 Ik weet het niet
Toelichting {Toelichting}

Hoe uw school les geeft over diversiteit

11. Geeft uw school voorlichting over gelijke behandeling van mannen en vrouwen?

- Zeer zeker
 Zeker
 Tamelijk
 Enigszins
 Niet
 Ik weet het niet
Toelichting {Toelichting}

12. Geeft uw school voorlichting over homodiscriminatie?

- Zeer zeker

- Zeker
 - Tamelijk
 - Enigszins
 - Niet
 - Ik weet het niet
- Toelichting {Toelichting}

Hoe uw school optreedt bij incidenten

13. Denkt u dat leerlingen worden gepest op uw school als anderen denken dat zij homo of lesbisch zijn?

- Zeer zeker
 - Zeker
 - Tamelijk
 - Enigszins
 - Niet
 - Ik weet het niet
- Toelichting {Toelichting}

14. Treedt het personeel corrigerend op als iemand een negatieve opmerking maakt over homo's, lesbiennes of biseksuelen?

- Zeer zeker
 - Zeker
 - Tamelijk
 - Enigszins
 - Niet
 - Ik weet het niet
- Toelichting {Toelichting}

15. Maakt de school aan leerlingen die discrimineren duidelijk dat homovijandig gedrag onacceptabel is?

- Zeer zeker
 - Zeker
 - Tamelijk
 - Enigszins
 - Niet
 - Ik weet het niet
- Toelichting {Toelichting}

16. Zijn vertrouwenspersonen of andere functionarissen op school aanspreekbaar op knelpunten van leerlingen en docenten rond homoseksualiteit?

- Zeer zeker
- Zeker
- Tamelijk
- Enigszins
- Niet
- Ik weet het niet

Toelichting {Toelichting}

Hoe uw school werkt aan verbetering van de situatie

17. Uit onderzoek (Kersten, 1994; Metselaar, 2008) blijkt dat vier op de tien scholieren aangeeft dat zij *afstand zullen houden* van homo/lesbische leerlingen. Zij willen geen vriendschap sluiten, niet naast hen zitten in de pauze, geen huiswerk met hen maken en geen kamer delen op werkweek. Deze uitsluiting leidt ertoe dat homo/lesbische leerlingen hun gevoel buiten de school houden en daardoor meer last hebben van stress, slapeloosheid en lichamelijke en psychische klachten.

Als dit op uw school het geval zou zijn, zou dat voor uw school een reden zijn om een aantal maatregelen te treffen?

- Zeker
- Waarschijnlijk wel
- Dat weet ik niet
- Waarschijnlijk niet
- Zeker niet

Toelichting {Toelichting}

18. Als een homo- of lesbische leerling komt met voorstellen ter verbetering van de situatie, neemt de directie die serieus in overweging?

- Zeer zeker
- Zeker
- Tamelijk
- Enigszins
- Niet

Toelichting {Toelichting}

19. Welke maatregelen om de situatie van homo's, lesbiennes of biseksuelen te verbeteren zou u wenselijk vinden voor uw school? (meerdere keuzes mogelijk)

- Informatiemateriaal verzamelen
 - Advies inwinnen over hoe we tot een aanpak kunnen komen
 - Begeleiding vragen bij onze aanpak
 - Externe voorlichters (van de lokale homo-organisatie) inschakelen
 - Onze docenten laten trainen
 - Wij hebben geen behoefte aan specifieke maatregelen
- Toelichting {Toelichting}

Uw inschatting van de resultaten van uw aanpak

20. Is er momenteel een draagvlak op uw school voor het verbeteren van het schoolklimaat rond homoseksualiteit?

- Nee
 - Ja, bij de directie
 - Ja, bij de directie en het merendeel van het personeel
 - Ja, bij de directie, het personeel en het merendeel van de leerlingen
 - Ik weet het niet
- Toelichting {tekstvak}

21. Is er op uw school een open sfeer rond homoseksualiteit?

- Zeer zeker
 - Zeker
 - Tamelijk
 - Enigszins
 - Niet
 - Ik weet het niet
- Toelichting {Toelichting}

22. Hoeveel leerlingen zijn volgens u openlijk homo, lesbisch of biseksueel op uw school?

- Geen
- 1 of 2
- Tussen de 3 en 5
- Tussen de 6 en 10
- Tussen de 11 en 20
- Circa 5% van onze leerlingen

- Meer dan 5% van onze leerlingen
 - Ik weet het niet
- Toelichting {Toelichting}

23. Hoeveel docenten zijn volgens u openlijk homo, lesbisch of biseksueel op uw school naar leerlingen?

- Geen
 - 1 of 2
 - Tussen de 3 en 5
 - Tussen de 6 en 10
 - Tussen de 11 en 20
 - Circa 5% van ons personeel
 - Meer dan 5% van ons personeel
 - Ik weet het niet
- Toelichting {Toelichting}

Tot slot

24. Heeft u nog vragen of opmerkingen voor ons?

Toelichting {Toelichting}

Voor de enquêteurs, niet zichtbaar voor scholen:

Status enquête

- Nog niet ingevuld {default} {rood}
 - Onvolledig ingevuld; nog nabellen {oranje}
 - Volledig ingevuld; afgesloten {groen}
- {Toelichting}

De school heeft geweigerd mee te werken

- Ja
- Nee

{Feedback na invullen van de enquête}

Bedankt voor het invullen van deze enquête!

Het kan zijn dat wij nog contact met u opnemen voor aanvullende informatie.

Heeft u nog meer vragen of opmerkingen?

Neem contact op met Empowerment, kenniscentrum seksuele diversiteit in het onderwijs

020-428 8073

info@empower-ls.com

www.empower-ls.com

Andere nuttige adressen:

seksuele diversiteit en onderwijs

Gay&School www.gayandschool.nl (portalsite van het APS)

Dubbel Divers/ Different in more ways than one www.diversity-in-europe.org (tips voor lessen en counseling)

Commissie Gelijke Behandeling www.cgb.nl (vooral voor klachten over de werksituatie)

ontmoetingsgelegenheid voor homo/lesbische jongeren

Expreszo www.expreszo.nl (website homojongerenmagazine met chat)

Jong en Out www.jongenout.nl (COC netwerk van jongerengroepen voor minderjarigen)

18min www.18min.eu (digitaal netwerk homojongeren, geïnitieerd door Stichting Vrienden van de Gaykrant)

Veilige Haven www.veilige-haven.nl (opvangspreekuur voor allochtone jongeren in Amsterdam)

Stichting Nafar www.nafar.nl (opvang en ontmoeting voor jongeren uit de Maghreb)

Tri-angel www.tri-angel.nl (chatsite en telefoondienst voor allochtone jongeren)

I2 Rotterdam www.i2rotterdam.nl (digitale huiskamer voor allochtone jongeren)

Contrario www.contrario.nl (opvang voor gereformeerde jongeren]

Regenboogforum www.regenboogforum.nl (digitaal platform voor christelijke homojongeren)

RefoAnders www.refoanders.nl (opvang voor reformatorische jongeren; raadt onthouding aan)

Gay Krant www.gk.nl (tweewekelijks homoblad)

Zijaanzij www.zijaanzij.nl (lesbisch maandblad)

Femfusion www.femfusion.nl (online community voor lesbische/biseksuele vrouwen)

transseksualiteit

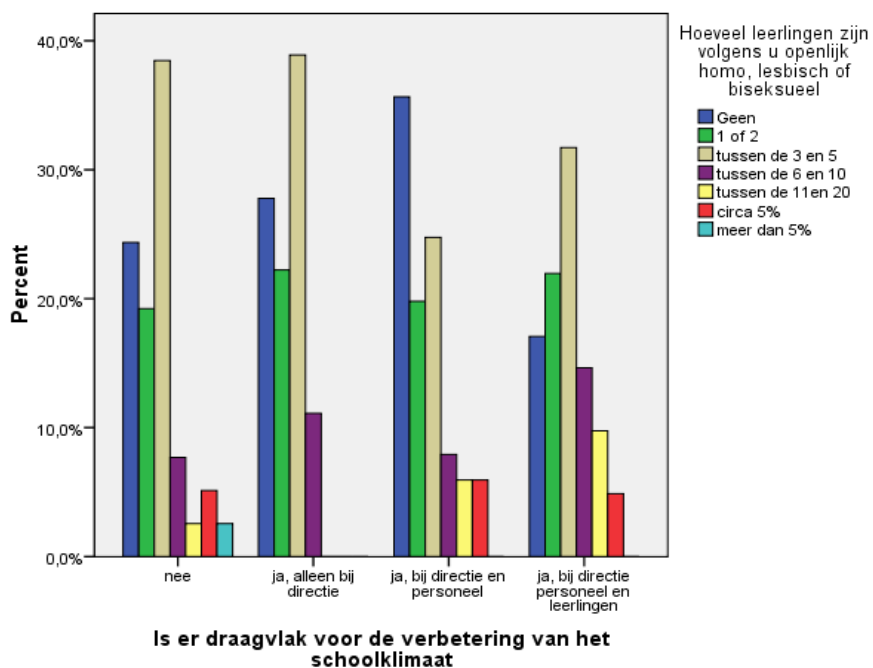
Werkgroep Transseksualiteit en Genderdysforie van Humanitas www.wgtrans.nl
(hulpverlening aan jongeren en volwassenen met transgender gevoelens)

Berdache www.wgtrans.nl (ontmoetingsmogelijkheden voor jongeren met transgender gevoelens en hun ouders)

Bijlage 3: Tabellen vergelijking draagvlak/openlijkheid van docenten en leerlingen

Voor leerlingen

	Nee	Alleen directie	Directie en personeel	Directie, personeel en leerlingen	Total
Geen	8,119658	2,136752	15,38462	2,136752	27,77778
1 of 2	6,410256	1,709402	8,119658	3,846154	20,08547
tussen de 3 en 5	12,82051	2,991453	10,68376	5,555556	32,05128
tussen de 6 en 10	2,564103	0,42735	3,418803	2,564103	8,974359
tussen de 11en 20	0,854701	0	2,564103	1,709402	5,128205
circa 5%	1,709402	0	2,564103	0,854701	5,128205
meer dan 5%	0,854701	0	0	0	0,854701
Total	33,33333	7,264957	42,73504	16,66667	100

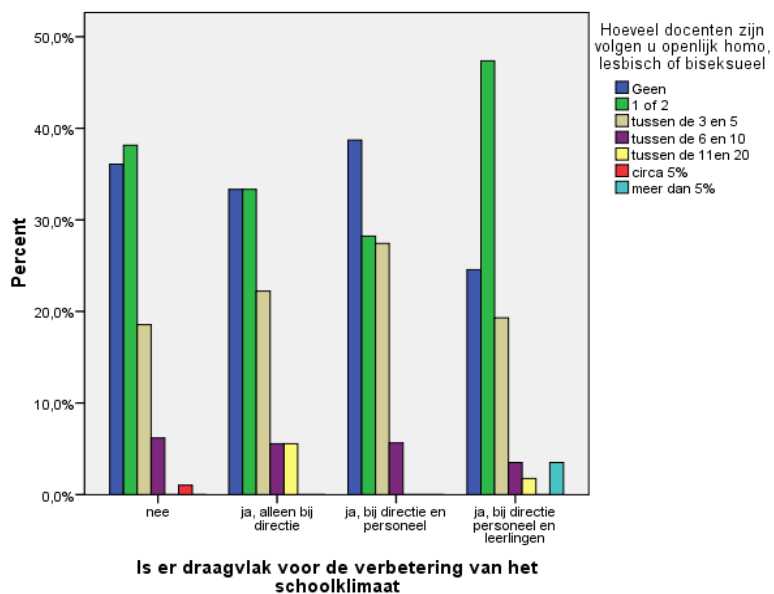

Test Statistics ^{a,b}	
Chi-Square	8,831914
df	6
Asymp. Sig.	0,183254
a. Kruskal Wallis Test	
b. Grouping Variable: Hoeveel leerlingen zijn volgens u openlijk homo, lesbisch of biseksueel	

Voor personeel

	Nee	alleen directie	Directie en personeel	Leerlingen directie en personeel	Total
Geen	12,06897	2,068966	16,2069	4,827586	35,17241
1 of 2	12,41379	1,724138	12,06897	8,965517	35,17241
tussen de 3 en 5	6,206897	1,37931	11,72414	3,448276	22,75862
tussen de 6 en	1,724138	0,344828	2,413793	0,689655	5,172414

10					
tussen de 11en 20	0	0,344828	0	0,344828	0,689655
circa 5%	0,344828	0	0	0	0,344828
meer dan 5%	0	0	0	0,689655	0,689655
Total	32,75862	5,862069	42,41379	18,96552	100

Test Statistics a,b	
Chi-Square	7,573208
df	6
Asymp. Sig.	0,271067
a. Kruskal Wallis Test	